

Nationale Drug Monitor

Kerncijfers en
ontwikkelingen 2021

Colofon

Redactie

Mw. dr. M.W. van Laar¹
Dhr. R.J.J. van Beek MSc¹
Mw. mr. E.M.T. Beenackers²
Dhr. dr. A.A.N. Cruts¹
Mw. M.C. Kuin MSc³
Dhr. drs. R.F. Meijer²
Mw. A. Mujcic MSc¹
Mw. M.I.A. Olthof MSc¹
Mw. F. Schutten MSc¹
Mw. dr. L. Strada¹

Met medewerking van

Dhr. dr. J. Bommelé¹
Mw. dr. E.A. Croes¹
Dhr. ir. J.J. van Dijk²
Mw. drs. S. van Dorsselaer¹
Mw. dr. K. Monshouwer¹
Dhr. S. Rigter¹
Dhr. L.S. Schürmann MSc¹
Mw. dr. L.A. Smit-Rigter¹
Mw. dr. M. Tuithof¹
Mw. dr. C.V. Voogt¹
Dhr. R.Q. Vrolijk MSc¹

1) Trimbos-instituut
2) Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), Ministerie van Justitie en Veiligheid
3) Met medewerking van Regioplan Beleidsonderzoek

Ontwerp

Canon Nederland N.V.
Lotte de Groot

Trimbos-instituut

Da Costakade 45
Postbus 725
3500 AS Utrecht
T: 030 297 11 00

WODC

Koningskade 4
Postbus 20301
2500 EH Den Haag
T: 088 371 74 12

Artikelnummer

AF1911

Leden van de Wetenschappelijke Raad van de NDM

Mw. dr. ir. S.W. van den Berg, RIVM
Dhr. dr. P. Blanken, PARC, Brijder
Dhr. dr. P.G.J. Greeven, de Nederlandse ggz, Novadic-Kentron
Dhr. prof. dr. R.A. Knibbe, Maastricht University
Dhr. prof. dr. D.J. Korf, Bonger Instituut voor Criminologie, Universiteit van Amsterdam (voorzitter)
Dhr. drs. W.G.T. Kuijpers MSc, Stg. IVZ
Mw. prof. dr. H. van de Mheen, Tilburg University
Dhr. drs. J. de Ridder MA, Openbaar Ministerie
Dhr. prof. dr. A.C.M. Spapens, Tilburg University
Dhr. D.J. Wisselink, Stg. IVZ

Waarnemers

Mw. drs. W.M. de Zwart, Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
Mw. drs. F.D. Adrichem, Ministerie van Justitie en Veiligheid
Dhr. V. van Beest MA, Ministerie van Justitie en Veiligheid

Toegevoegde referenten

Dhr. dr. M.C.A. Buster, GGD Amsterdam
Dhr. dr. E.J.M. Pennings, TMFI

Disclaimer

Deze Nationale Drug Monitor (NDM) is geschreven voor een breed publiek. Waar het gaat om wetgeving zijn niet steeds de exacte wetsteksten aangehouden. Daarvoor dient de lezer de oorspronkelijke bronnen te raadplegen.

Copyright

© maart 2022, Trimbos-instituut, Utrecht & WODC, Den Haag. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande toestemming van het Trimbos-instituut of het WODC.

Nationale Drug Monitor

Kerncijfers en ontwikkelingen 2021

Toelichting

- Cijfers over het gebruik in de infographics op pagina 14 tot en met 39 gaan primair over het laatste-jaar-gebruik. Bij het laatste-jaar-gebruik wordt respondenten gevraagd of zij het betreffende middel in het jaar voorafgaand aan hun deelname aan het onderzoek hebben gebruikt (ongeacht de frequentie). Bij het ooitgebruik gaat het om enig gebruik in het leven; dat kan kort of lang geleden zijn. De laatste-jaar-gebruikers vallen automatisch onder de ooitgebruikers.
- De cijfers hebben betrekking op het meest recente jaar waarvoor gegevens beschikbaar zijn. Voor de meeste bronnen is dat 2020. Voor de gegevens over ziekenhuisopnames gerelateerd aan het gebruik van alcohol en drugs is dat 2018.
- Gegevens van de Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor werden verzameld gedurende het jaar 2020. Deelnemers rapporteren onder meer wat zij gebruikten in de 12 maanden voorafgaand aan het onderzoek, dus voor een deel heeft dat ook betrekking op de situatie in 2019 (pre-corona).
- Voor de Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor wordt gekeken naar volwassenen van 18 jaar en ouder, voor de internationale vergelijking wordt gekeken naar de leeftijdsgroepen van 15-64 en 15-34 jaar (de standaard van het European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, EMCDDA).
- Voor de meeste onderzoeken gebaseerd op steekproefdata, zoals de Gezondheidsenquête, Leefstijlmonitor-A (LSM-A), Peilstationsonderzoek scholieren, EXPLORE en Het Grote Uitgaansonderzoek (HGU), zijn beschreven trends getoetst op statistische significantie ($p < 0,05$). Dat is niet het geval voor kwalitatieve monitors en registratiegegevens (zie ook: <https://www.nationaledrugmonitor.nl/over-ndm-kanttekeningen/>).
- In de Annex zijn kerngegevens voor alle middelen samengenomen in een aantal overzichtstabellen gepresenteerd.
- Voor methodologische informatie over de bronnen wordt verwezen naar: <https://www.nationaledrugmonitor.nl/bijlagen-bronbestanden/>

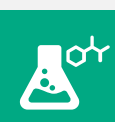

Inhoud

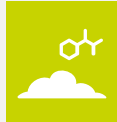

Algemeen

Vooraf	6	
Wetgeving en beleid	10	

Middelen

Cannabis	14	
Cocaine	16	
Opiaten	18	
Ecstasy	20	
Amfetamine	22	
NPS	24	
GHB	26	
Slaap- en kalmeringsmiddelen	28	

Lachgas	30	
Ketamine	32	
ADHD-medicijnen	34	
Alcohol	36	
Tabak	38	

Criminaliteit

Illegale handel, bezit en productie	40	
Criminaliteit en overlast	42	

Annex

Figuren en tabellen	44	
Bronnen	50	

Vooraf

Voor u ligt het eerste kerncijferrapport van de Nationale Drug Monitor waarin recente ontwikkelingen in het middelengebruik, beleid en de drugsgerelateerde criminaliteit zijn samengevat. Dit rapport is gebaseerd op de nieuwe website www.nationaledrugmonitor.nl die de Jaarberichten van de NDM, zoals gepubliceerd tussen 1999 en 2020, vervangt. In dit voorwoord beschrijven wij de belangrijkste recente ontwikkelingen.

Impact van de coronapandemie

Het jaar 2020 stond in het teken van COVID-19 en de impact van de coronamaatregelen. De internationale handel, het vliegverkeer en een groot deel van het openbare leven, waaronder het uitgaansleven, hebben een deel van dit jaar vrijwel stil gelegen. Tijdens de golven erna zijn er wederom wereldwijd diverse beperkende maatregelen genomen. Deze beperkingen lijken vooralsnog relatief weinig effect te hebben gehad op de drugsmarkten in Nederland (productie, handel en beschikbaarheid). Wél laten diverse monitors en onderzoeken zien dat het middelengebruik, afhankelijk van de onderzoekspopulatie, is beïnvloed. Dit is niet altijd terug te zien in de landelijke cijfers over de algemene bevolking. Wel heeft de coronacrisis patronen van gebruik veranderd. De impact verschilt per persoon en tussen middelen. Voor de een betekent dat meer en vaker gebruiken en voor de ander juist minder (vaak) gebruiken. Voor sommigen is er weinig veranderd.

Trends in middelengebruik onder volwassenen; wisselende impact corona

Het overmatig drinken van alcohol is in 2020 gedaald, met name onder jongvolwassenen (20-24 jaar), de leeftijdsgroep waarin het gebruik niettemin nog steeds het hoogst is¹.

---

1. Overmatig drinken wil zeggen het drinken van meer dan 21 glazen per week voor mannen en meer dan 14 glazen per week voor vrouwen.

De neerwaartse trend was al langer gaande maar lijkt door de coronacrisis een verdere impuls te hebben gekregen. Dat beeld komt ook naar voren in onderzoek onder uitgaande jongvolwassenen. Ook het aantal alcoholintoxicaties en ongevallen op de Spoedeisende Eerste Hulp (SEH) ging sterk omlaag in 2020, met name in de perioden waarin de horeca gesloten was.

Voor roken is het beeld tweeledig: de gestage daling in het percentage rokers zette zich in 2020 voort, maar een fors deel van degenen die bleven roken stak vaker een sigaret op. Onder jongvolwassenen die vóór maart 2020 geregeld uitgingen, lijkt het aandeel dat minder is gaan roken echter groter te zijn dan het aandeel dat meer is gaan roken. Niettemin vraagt de groep uitgaanders om specifieke aandacht in het tabaksbeleid: ondanks het rookverbod in de horeca wordt er doorgaans flink gerookt op uitgaansavonden, aanzienlijk meer dan op doordeweekse dagen.

Voor cannabis zien wij onder volwassenen in 2020 geen verschillen met het voorgaande jaar, al neemt het laatste-jaar-gebruik sinds 2016 wel geleidelijk toe. Verschillende onderzoeken wijzen er op dat de coronacrisis voor mensen die cannabis gebruiken vaker een reden is om meer te gaan blowen, dan om te minderen. Naast verving spelen vooral mentale problemen en eenzaamheid een rol bij het meer gaan gebruiken.

In 2020 daalde het gebruik van lachgas, en werden de typische partydrugs ecstasy en amfetamine tijdens de coronamaatregelen beduidend minder vaak onder uitgaande (jong)volwassenen gebruikt. Deze trends gingen gepaard met een forse daling in het aantal gemelde drugsincidenten in 2020, hetgeen

grotendeels te verklaren is door het uitblijven vanaf maart van feesten en evenementen als gevolg van de coronamaatregelen. Wat betreft het gebruik van ecstasy en amfetamine gaat Nederland in de EU al jaren aan kop. Of de coronacrisis daar veel aan veranderd heeft is nog niet bekend.

In hoeverre de veranderingen in gebruikspatronen zich bestendigen zal de komende jaren blijken. De coronamaatregelen veranderen voortdurend en berichten over toenemende (illegale) feesten thuis en elders geven aanleiding een vinger aan de pols te blijven houden. Aandacht schenken aan degenen die meer alcohol, drugs of tabak zijn gaan gebruiken om stress, somberheid en angsten de baas te blijven ('coping motieven'), is van groot belang, omdat dit sterke voorspellers zijn voor het ontstaan van verslavingsproblematiek.

Nieuwe Psychoactieve Stoffen

In de afgelopen jaren wezen verschillende indicatoren op een toename in het gebruik van 3-MMC. Die trend lijkt zich in de coronatijd in 2020 te hebben voortgezet, althans in bepaalde groepen, zoals uitgaande jongeren en jongvolwassenen en groepen kwetsbare jongeren in een aantal dorpen en steden. Ook het aantal meldingen van gezondheidsincidenten door 3-MMC nam toe². Op 28 oktober 2021 werd dit middel op lijst II van de Opiumwet geplaatst en in de komende jaren zal blijken hoe dit verbod uitpakt. In eerdere

edities van de NDM signaleerden wij een toename van het 4-FA gebruik, een middel dat als 'ecstasy light' te boek stond. Het aanbod en gebruik zijn succesvol ingeperkt na het verbod op 25 mei 2017 en de waarschuwingcampagne eind 2016. Wel registreerde de marktmonitor DIMS dat monsters die werden aangeboden als 4-FA, vaak de niet verboden stof 4-FMA bevatten. Vanwege risico's voor dergelijke 'verschuivingen' op de drugsmarkt naar middelen die nog niet verboden zijn, zal in 2022 een verbod komen op 3 stofgroepen ('NPS wetgeving') waarmee veel middelen in één keer worden verboden.

Schoolgaande jongeren en kwetsbare jeugd

Onder schoolgaande jeugd van 12 tot en met 16 jaar is het gebruik van tabak, alcohol en cannabis tussen 2003 en 2015 fors gedaald. Sindsdien (gemeten tot en met 2019) is alleen voor roken in 2017 nog wat winst behaald. Het gebruik van andere drugs blijft al jaren laag en is sinds 2007 min of meer stabiel gebleven. Alleen het gebruik van lachgas nam toe sinds 2015.

Het landelijke EXPLORE onderzoek liet zien dat ook onder kwetsbare jongeren het middelengebruik tussen 2008 en 2019 is afgenomen. Dit is het meest duidelijk voor alcohol en roken; het beeld voor cannabis en ecstasy is wisselend. Ondanks deze positieve trend is er reden tot zorg: het gebruik van vooral tabak, cannabis en lachgas ligt in bepaalde groepen nog steeds ver boven dat van leeftijdsgenoten uit het reguliere onderwijs (Annex,

---

2. 3-MMC is niet altijd te onderscheiden van 4-MMC (een chemisch verwant middel dat reeds in 2012 is verboden).

tabel 4). Vooral onder jongeren uit de residentiële jeugdzorg en jongeren met psychische en/of gedragsproblemen van het cluster-4 onderwijs ligt het gebruik hoger.

Hoe het gebruik zich getalsmatig in deze groepen heeft ontwikkeld tijdens de coronacrisis, is niet bekend. Onder regionale jeugdgroepen, die als kwetsbaar worden beschouwd, signaleerden preventie- en jeugdwerkers een toename in het gebruik van dempende middelen zoals alcohol, cannabis en lachgas. Niet alleen mentale problemen en stress spelen daarbij een rol, maar mogelijk is ook verzet tegen de door de overheid opgelegde beperkingen een belangrijke factor. Overmatig middelengebruik kan andere psychosociale problemen versterken, waardoor deze jongeren in een negatieve spiraal terecht kunnen komen.

Problematisch gebruik en sterfte

Het aantal mensen dat verslaafd is aan heroïne en crack-cocaïne, is sinds 2012 niet meer bekend. Ook zijn er geen actuele landelijke gegevens beschikbaar van de verslavingszorg, die in de jaren tot 2015 nog wel op een daling wezen van het aantal opiaatverslaafden. Voor andere drugs, zoals cocaïne, amfetamine of ecstasy zijn schattingen over de omvang van het problematisch gebruik niet beschikbaar; deze zijn in regulier bevolkingsonderzoek namelijk niet betrouwbaar vast te stellen.

Verslaving hangt samen met het verlies van controle op het gebruik van een middel. Daarom is recent onderzocht in welke mate uitgaande jongvolwassenen vinden dat zij te veel of te vaak gebruiken en willen minderen of stoppen. Alcohol, tabak, cocaïne en cannabis zijn de middelen waarbij men het vaakst wilde minderen of stoppen. Zo gaven vier op de tien cocaïnegebruikers aan te willen minderen en ongeveer een derde deel zou

willen stoppen. Dit zijn opvallende cijfers, die laten zien dat jongvolwassenen mogelijk openstaan voor initiatieven die hen ondersteunen in het verminderen van hun gebruik, ook voor degenen voor wie de stap naar de hulpverlening te groot is.

Lang niet iedereen met een middelstoornis komt in de zorg terecht. Deze behandelkloof verschilt per middel. Cijfers over het aantal mensen dat aanklopt bij de verslavingszorg kunnen wel een aanwijzing geven voor ontwikkelingen in verslavingsproblematiek. Deze gegevens zullen in de loop van 2022 op basis van een wetswijziging weer verzameld worden via de registratie in het Landelijk Alcohol en Drugs Informatie Systeem (LADIS), na een periode van 'stilte' sinds 2015.

De sterfte vanwege een drugsoverdosis is, na een stijging in 2019, in 2020 opnieuw toegenomen. Gekeken naar het aantal gevallen per miljoen inwoners van 15-64 jaar, ligt het aantal in Nederland nog steeds in de onderste regionen, maar ligt binnen de zestien landen van de EU-14 plus Noorwegen en het Verenigd Koninkrijk het aantal sterftegevallen lager in zeven landen. In hoeverre de toename in Nederland verklaard wordt door een toename van sterftegevallen door opioïde geneesmiddelen, in plaats van de 'klassieke' drugs heroïne en cocaïne, is niet bekend. Het nieuwe Speciale Register voor de drugssterfte, waarin gegevens van forensisch onderzoek worden opgenomen, kan hier in de komende jaren beter zicht op geven.

Vervaging onderscheid tussen geneesmiddelen en drugs

Slaap- en kalmeringsmiddelen (vaak betreft het de groep benzodiazepinen) en ADHD-medicijnen (zoals Ritalin) worden niet alleen op doktersvoorschrift genomen, maar ook voor recreatieve doeleinden of zelfmedicatie. Voor ADHD-medicijnen nam dit oneigenlijk gebruik toe in de afgelopen jaren,

al gaat het nog steeds om maar een klein deel van de bevolking. Ook het gebruik van het narcosemiddel ketamine is toegenomen. Opvallend is dat er een markt is voor cannabisproducten voor medicinaal gebruik, die niet door een arts worden voorgeschreven. Het gaat hier niet alleen om producten met de stof cannabidiol (CBD), maar ook om THC-olie die niet vrij verhandeld mag worden. De evidentie voor het gebruik van ketamine en MDMA (ecstasy) in een therapeutische setting bij de behandeling van respectievelijk therapieresistente depressie en posttraumatische stress-stoornis groeit. In hoeverre deze ontwikkelingen de risicoperceptie beïnvloeden en drempelverlagend werken op het recreatief gebruik van deze middelen is niet bekend.

Weinig impact corona op drugsproductie en handel

Het aantal opsporingsonderzoeken naar georganiseerde ondermijnende criminaliteit door het Openbaar Ministerie waarbij drugs het voornaamste aandachtsgebied zijn, verdubbelde bijna tussen 2015 en 2020. Met name het aantal onderzoeken naar synthetische drugs steeg tussen 2019 en 2020, en overtrof daarmee net het aandeel onderzoeken naar cocaïne en heroïne.

Voor de synthetische drugs waren er in 2020 weer meer meldingen van ontmantelde productieplaatsen en opslagplaatsen en de hoeveelheid door de douane in beslag genomen cocaïne was ongekend hoog en steeg ook voor andere drugs. Samen met de ongekend hoge zuiverheid van drugs (die voor cocaïne en ecstasy in 2020 echter niet verder toenam) en de stabiele prijzen, lijken de productie van en de handel in drugs weinig te hebben geleden onder de coronacrisis.

Het aantal productielocaties voor methamfetamine nam in 2020 ook toe. Zorgen dat deze sterk verslavende variant van amfetamine op de

Nederlandse gebruikersmarkt zijn opmars zal doen zijn nog niet gegrond maar waakzaamheid is geboden. Het gebruik van methamfetamine lijkt zich tot de chemseks scene te beperken.

Opiumwetdelicten in de strafrechtketen

De coronapandemie en de beperkingen die de coronamaatregelen hebben opgelegd, hebben in 2020 invloed gehad op de cijfers van politie en justitie, maar niet altijd. Opvallend was de daling van de instroom van het aantal Opiumwetzaken bij het Openbaar Ministerie (OM). Deze daling was echter in lijn met de afname van de instroom van het totaal aantal strafrechtzaken bij het OM in 2020, die zich voordeed vanwege de coronamaatregelen en daaruit voortvloeiende veranderingen in de criminaliteit: minder verdachten van (winkel)diefstal, inbraak, vernieling en mishandeling, althans tijdens de eerste lockdown. De dalende instroom van Opiumwetzaken bij het OM vertaalde zich in 2020 in een afname van het aantal dagvaardingen en gerechtelijke afdoeningen van Opiumwetzaken. Desalniettemin is het aandeel personen dat vanwege een Opiumwetdelict is gedetineerd gelijk gebleven. Wijzigingen in de registratieprocedures en wetgeving zijn ook van invloed geweest op de cijfers. Zo nam met de inwerkingtreding van de Wet middelenonderzoek (per 1 juli 2017) het aantal door de politie geregistreerde overlastincidenten door alcohol en drugs opnieuw flink toe in 2020. Dit wil niet direct zeggen dat er meer incidenten waren, maar opsporingsinstanties kregen meer mogelijkheden om drugsgebruik bij geweldsincidenten te signaleren. Mogelijk hebben beperkingen in de toegang tot zorg tijdens de coronapandemie eveneens een rol gespeeld.

Wetgeving en beleid

Dit kerncijferrapport noemt hieronder de belangrijkste ontwikkelingen in wetgeving en beleid op het terrein van drugs, alcohol en tabak. Voor drugs is de belangrijkste wet de Opiumwet, voor alcohol is er de Alcoholwet, en voor tabak is er de Tabaks- en rookwarenwet.

Het drugsbeleid wordt enerzijds gevoerd vanuit het perspectief van de volksgezondheid en anderzijds vanuit het perspectief van justitie en veiligheid. Uit oogpunt van de volksgezondheid is het drugsbeleid erop gericht het gebruik van drugs te ontmoedigen, de normalisering van drugsgebruik tegen te gaan, en de schade door het gebruik van drugs te beperken. Uit oogpunt van justitie en veiligheid is het drugsbeleid erop gericht de productie van en de handel in drugs te bestrijden. Vooral de ondermijnende criminaliteit rondom illegale drugs wordt daarbij bestreden. Het beleid voor alcohol en tabak is ingebed in het Nationaal Preventieakkoord (NPA) en is vooral gericht op het terugdringen van roken en problematisch alcoholgebruik. Binnen het NPA zijn er deelakkoorden voor problematisch alcoholgebruik en voor tabak.

Hieronder worden achtereenvolgens besproken: het drugsbeleid, het alcoholbeleid, en het beleid rondom tabak en rookwaren. Voor het volledige en actuele overzicht van de landelijke wet- en regelgeving dient men de rijksoverheid te raadplegen op de website <https://www.rijksoverheid.nl/>.

Naast de landelijke overheid kunnen ook afzonderlijke gemeenten een Algemene Plaatselijke Verordening (APV) instellen die aanvullende regels kan bevatten rondom drugs, alcohol en tabak. Via een APV hebben sommige gemeenten bijvoorbeeld voor sommige locaties een verbod ingesteld op het gebruik van lachgas.

Drugsbeleid

De Opiumwet bepaalt welke drugs illegaal zijn. In 2020 en 2021 werden weer enkele Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS) toegevoegd aan de Opiumwet, waaronder 3-MMC. Bovendien wordt met ingang van 2022 het importeren, exporteren en voorhanden hebben van stoffen die alleen worden gebruikt voor de vervaardiging van drugs (precursoren) strafbaar. Daarnaast wordt er een wetsvoorstel voorbereid om stofgroepen onder de Opiumwet te brengen, zodat veel middelen in één keer worden verboden. Ook is er een verbod in de maak op het recreatief gebruik van lachgas en wordt het experiment met de gesloten coffeeshopketen verder voorbereid.

In 2019-2020 is het Ministerie van Justitie en Veiligheid gestart met een Breed offensief tegen de georganiseerde ondermijnende criminaliteit (BOTOOC), om de strijd tegen de ondermijnende criminaliteit verder te versterken. Het offensief is vooral gericht op de illegale drugsindustrie. Nieuw is daarbij de aandacht voor (kwetsbare) jongeren en hun leefomgeving binnen de sociaal-economisch zwakkere wijken. Het beleid is erop gericht te voorkomen dat deze jongeren in de (drugs) criminaliteit belanden.

Belangrijke wijzigingen in wet- en regelgeving op het gebied van drugs

Ingangsdatum	Beschrijving
1 januari 2020	Wet herwaardering strafbaarstelling actuele delictsvormen De strafmaat is verhoogd voor het illegaal bezit van automatische vuurwapens, en voor daders die zware delicten plegen in georganiseerd verband (artikel 140 Wetboek van Strafrecht).
1 juli 2020	Wet experiment gesloten coffeeshopketen Er komt een experiment met een gesloten coffeeshopketen om te bezien of een dergelijk systeem kan werken. Aangewezen telers zullen hun cannabis uitsluitend leveren aan de coffeeshops in de aan het experiment deelnemende gemeenten en deze coffeeshops mogen uitsluitend de door de aangewezen telers geteelde cannabis verkopen.
4 november 2020	De volgende middelen zijn aan lijst I van de Opiumwet toegevoegd: ADB-FUBINACA, N-Ethyl-norpentylon, FUB-AMB, Orthofluorfentanyl en parafluorbutyrylfentanyl.
28 oktober 2021	Het middel 3-MMC (3-methylmethcathinon) wordt op lijst II van de Opiumwet geplaatst, net als etizolam en flualprazolam. Op lijst I worden geplaatst: 4-CMC, 4F-MDMB-BINACA, 5F-AMB-PINACA, 5F-MDMB-PICA, AB-FUBINACA, alpha-PHP, crotonylfentanyl, DOC, N-ethylhexedrone en valerylfentanyl en isotonitazeen.
1 januari 2022	Wet versterking strafrechtelijke aanpak ondermijnende criminaliteit 'Uithalers', dat wil zeggen personen die zich onbevoegd toegang verschaffen tot beveiligde terreinen (met name havens, luchthavens en spoorwegemplacements) om daar mogelijk (in containers) verstopte drugs op te halen, worden strafbaar.
1 januari 2022	Wet versterking strafrechtelijke aanpak ondermijnende criminaliteit Er is een verbod ingesteld op het importeren, exporteren en voorhanden hebben van precursoren die alleen voor de productie van drugs gebruikt kunnen worden.
1 januari 2022	Wet versterking strafrechtelijke aanpak ondermijnende criminaliteit Kosten die ten laste komen van de Staat wegens het vernietigen van inbeslaggenomen goederen, waaronder die afkomstig uit opgerolde drugslabs, kunnen verhaald worden op de veroordeelde.
1 januari 2022	Wet versterking strafrechtelijke aanpak ondermijnende criminaliteit De strafmaat voor bedreiging is verhoogd, met een extra strafverhoging voor bedreiging van burgemeesters, andere bestuurders en 'togadragers' (rechters, officieren van justitie en advocaten).

Alcoholbeleid

In het kader van het NPA deelakkoord problematisch alcoholgebruik zijn vele activiteiten ondernomen om problematisch alcoholgebruik terug te dringen, maar zijn nog niet alle doelstellingen van het deelakkoord behaald. Er is evidence-based aanbod beschikbaar gekomen voor alcoholpreventie in de school- en studie-omgeving en er is een start gemaakt met het samenbrengen van effectieve alcoholinterventies tot zorgpaden. Er zijn verschillende onderzoeken gedaan naar onder meer alcoholmarketing, inkomsten van sportverenigingen en sportevenementen,

en de mogelijkheden van Minimum Unit Pricing (MUP). Ook is onderzoek gedaan naar de mogelijkheid van verplichte alcohol etikettering in Nederland. Daarnaast zijn meerdere campagnes ingezet gericht op bewustwording voor verschillende doelgroepen. Om de ambities van het NPA deelakkoord problematisch alcoholgebruik in 2040 te behalen zijn extra afspraken nodig. Het nalevingspercentage van de leeftijdsgrens door alcoholverstrekkers is met 38% in 2020 ook nog te laag.

Belangrijke wijzigingen in wet- en regelgeving op het gebied van alcohol

Ingangsdatum	Beschrijving
15 oktober 2020	De Reclamecode voor Alcoholvrij en Alcoholarm Bier (RvAAB) is in werking getreden, waarin onder andere is vastgelegd dat reclame voor alcoholvrij en alcoholarm bier niet gericht mag worden op jongeren onder de 18 jaar en dat reclame voor alcoholarm bier niet gericht mag worden op zwangere vrouwen en op actieve verkeersdeelnemers.
14 oktober 2020 - 18 juni 2021	Er gold een tijdelijk verbod, binnen het kader van de coronamaatregelen, voor zowel de alcoholverkoop als alcoholnuttiging tussen 20.00 uur en 07.00 uur, en later tussen 22.00 uur en 06.00 uur, in de openbare ruimte.
1 juli 2021	De Alcoholwet vervangt de Drank- en Horecawet. In deze wet zijn onder andere prijsacties verboden van meer dan 25% op alcoholhoudende dranken voor gebruik elders dan ter plaatse, zijn volwassenen die alcohol doorgeven aan minderjarigen strafbaar en zijn nieuwe regels toegevoegd voor de alcoholverkoop op afstand (verkoop via internet of telefoon). Betaalde proeverijen zijn toegestaan in slijterijen.

Tabaksbeleid

Tabaksontmoediging is een van de speerpunten van het volksgezondheidsbeleid. Binnen het kader van het NPA deelakkoord roken werd in 2020 het roken verder ontmoedigd via een verhoging van de accijns, een uitstalverbod van rookwaren in de supermarkten,

de invoering van neutrale verpakkingen, een rookverbod op schoolterreinen, handhaving van het verbod op rookruimtes in de horeca, toegankelijke stoppen-met-rokencare, en de uitbreiding van het stopadvies voor zwangere vrouwen.

Belangrijke wijzigingen in wet- en regelgeving op het gebied van tabak

Ingangsdatum	Beschrijving
1 januari 2020	De zorgverzekeraars brengen het eigen risico voor eerstelijns stoppen-met-rokencare niet meer in rekening van de cliënt.
1 april 2020	Het verbod op rookruimtes in de horeca wordt gehandhaafd.
1 juli 2020	Het rookverbod is uitgebreid voor de e-sigaret met en zonder nicotine. Op alle plekken met een rookverbod geldt dit nu ook voor e-sigaretten, bijvoorbeeld in cafés, restaurants, openbare gebouwen en op werkplekken.
1 juli 2020	Het uitstalverbod voor rookwaren in supermarkten is ingevoerd. Vanaf 2021 is bovendien reclame aan de voorgevel van verkooppunten niet meer toegestaan.
1 augustus 2020	Een rookverbod voor schoolterreinen is ingevoerd. Vanaf 1 januari 2021 wordt bovendien door de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) actief gehandhaafd op het rookvrij zijn van de schoolterreinen.
1 oktober 2020	Neutrale verpakkingen zijn verplicht geworden. Verpakkingen moeten een donkergroen-bruine kleur hebben en het merk mag alleen in een standaard lettertype worden aangeduid.

Cannabis:

de belangrijkste ontwikkelingen

Cannabis is de meest gebruikte illegale drug in Nederland. Het laatste-jaar-gebruik steeg van 2016 naar 2020. Het percentage (bijna) dagelijkse gebruikers nam toe tussen 2017 en 2018, maar bleef daarna stabiel. Nederland ligt boven het gemiddelde van Europa wat betreft het gebruik van cannabis. Cannabis wordt meestal met tabak gerookt in een joint, maar het kan ook puur (zonder tabak) worden gerookt, verdampt, of oraal worden ingenomen. Hoewel cannabis geen typische uitgaansdrug is, wordt het wel vaker gebruikt door jongeren en jongvolwassenen die geregeld uitgaan. Cannabis wordt gebruikt om te ontspannen en sociaal te zijn, maar ook om met problemen of stress om te gaan. Die laatste groep gebruikers heeft een grotere kans op problematisch cannabisgebruik. Tijdens de eerste corona lockdown in 2020 was in verschillende onderzoeken het aandeel cannabisgebruikers dat méér is gaan gebruiken groter dan het aandeel gebruikers dat minder is gaan gebruiken.

- Het percentage volwassenen dat ervaring heeft met cannabis is stabiel en ligt in 2020 op 22,9%. Dat zijn 3.160.000 volwassen Nederlanders.
- Het laatste-jaar-gebruik van cannabis laat een geleidelijke toename zien. Tussen 2016 en 2020 steeg het gebruik van 6,6% naar 7,8% (1.080.000 volwassenen).
- Het laatste-jaar-gebruik van cannabis onder 15-64-jarigen in de Europese Unie varieert tussen de 0,9% en 11,0%, waarbij het gemiddelde 7,7% is. Nederland ligt met 9,3% boven het gemiddelde.
- Iets minder dan de helft van de volwassenen (47,5%) die in het laatste jaar cannabis gebruikten, deed dit maandelijks of vaker.
- Van de laatste-maand gebruikers gebruikte een derde (33,7%) cannabis (bijna) dagelijks.
- Het percentage (bijna) dagelijkse cannabisgebruikers nam toe van 1,0% in 2017 naar 1,6% in 2018 en stabiliseerde in 2019-2020. Dat komt neer op 230.000 mensen die in 2020 (bijna) dagelijks cannabis gebruikten.
- In 2020 had 1,3% van de volwassen bevolking een verhoogd risico op problematisch cannabisgebruik. Dat komt neer op 180 duizend Nederlanders. Dit percentage is op hetzelfde niveau gebleven als in 2016.
- Het laatste-jaar-gebruik is het hoogst onder jongvolwassenen van 20 tot 24 jaar oud. Ongeveer een kwart (26,4%) uit die leeftijdsgroep gebruikte in 2020 cannabis. Dat is drie maal hoger dan in de gehele volwassen bevolking (7,8%).
- Onder jongeren en jongvolwassenen van 16-35 jaar die in het jaar voorafgaand aan de coronacrisis geregeld clubs en festivals bezochten lag het laatste-jaar-gebruik van cannabis hoger (51,0%) (pre-corona). Van de laatste-jaar-gebruikers zou 20,5% willen minderen en 16,3% zou willen stoppen met het gebruik van cannabis.
- Het cannabisgebruik ligt onder jongeren in de (residentiële) jeugdzorg hoger dan onder jongeren uit het regulier voortgezet onderwijs.
- In 35 groepen van kwetsbare jongeren uit 12 dorpen en 23 steden verspreid over heel Nederland, werd in 2021 in elke groep cannabisgebruik geconstateerd. Er zijn signalen dat het gebruik in deze groepen tijdens de coronacrisis is toegenomen.
- Het aantal patiënten in de algemene ziekenhuizen waarbij een probleem met cannabis als hoofddiagnose werd gesteld, schommelde tussen 2015 en 2018 tussen 130 en 160 hoofddiagnoses. Het aantal nevend diagnoses waarbij cannabis een rol speelde steeg in deze periode van 1.240 naar 1.710.
- Van alle gemelde drugsintoxicaties bij de Monitor Drugsincidenten in 2020 ligt het aandeel cannabisintoxicaties op 28%. In 2020 leidde het wegvallen van het toerisme tot een sterke afname in het aantal gemelde cannabisintoxicaties, vooral in de regio Amsterdam, waar toeristen doorgaans een groot deel van de incidenten voor hun rekening nemen.
- Het gemiddelde THC-gehalte van nederwiet was 14,6% in 2021¹. Het gemiddelde THC-gehalte in nederwiet steeg aanvankelijk tot en met de meting van 2004, daalde daarna en stabiliseerde zich vervolgens. Geïmporteerde hasj bevatte in 2021 gemiddeld 24,3% THC. Na een stijging tussen 2014 en 2019 is het THC-gehalte in geïmporteerde hasj in 2020 en 2021 niet verder toegenomen.
- Sinds 2007 is er sprake van een geleidelijke stijging van de prijs voor een gram nederwiet. In 2021¹ was de gemiddelde prijs voor een gram nederwiet 11,70 euro. De prijs is ten opzichte van 2020 (10,65 euro) niet veranderd, maar is wel hoger dan de prijs in 2019 (9,90 euro). De gemiddelde prijs voor een gram geïmporteerde hasj steeg van 9,65 euro in 2020 naar 11,74 euro in 2021.

1. 2021 betekent dat de cannabis monsters zijn gekocht in de winter van 2020/2021.

Cannabis in een oogopslag

Cannabisgebruik onder volwassenen (laatste-jaar-gebruik)

7,8%

van de
Nederlandse
volwassenen

5,4%
Vrouw

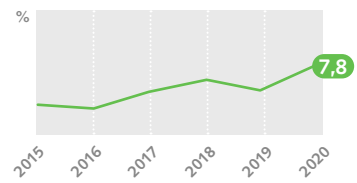
10,3%
Man

1.080.000
volwassenen
in Nederland

hebben in het afgelopen jaar
cannabis gebruikt

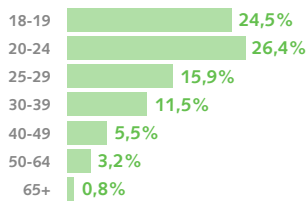
Bron: Gezondheidsenquête 2020

Trend

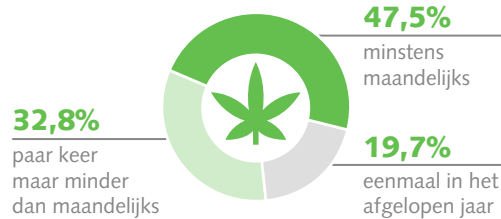
Bron: Gezondheidsenquête 2020

Leeftijdsgroepen

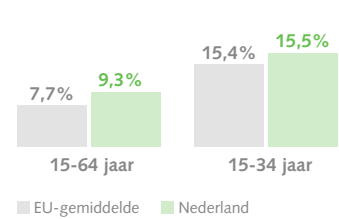
Bron: Gezondheidsenquête 2020

Frequentie cannabisgebruik

Bron: LSM-A 2020

Internationale vergelijking

Bron: EMCDDA 2019

Cannabisgebruik in subgroepen

Laatste-jaar-gebruik

9,1%

**VOORTGEZET
ONDERWIJS**
12-16 jaar

Bron: Peilstationsonderzoek 2019

51,0%

UITGAANDERS
16-35 jaar

Bron: HGU 2020

Ziekenhuisopnames (gerelateerd aan cannabis)

Aantal in 2018

160

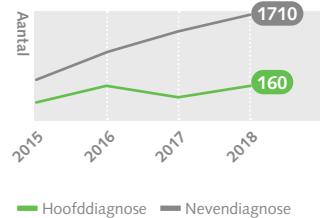
Hoofddiagnoses

1710

Nevendiagnoses

Bron: CBS 2018

Trend

Bron: CBS 2018

Prijs en samenstelling in 2021

Gemiddelde Nederwiet

Prijs per gram

€11,70

THC-gehalte

14,6%

Geïmporteerde hasj

Prijs per gram

€11,74

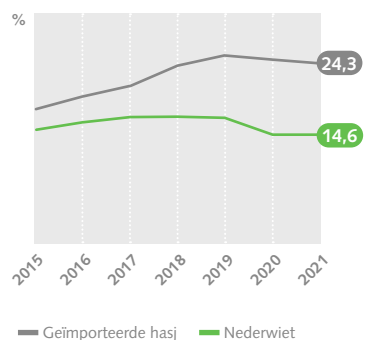
THC-gehalte

24,3%

Bron: THC-monitor 2020-2021

Trend

THC-gehalte in nederwiet en
geïmporteerde hasj in procenten

Bron: THC-monitor 2020-2021

Cocaïne:

de belangrijkste ontwikkelingen

Sinds 2015 is het percentage gebruikers van cocaïne niet veranderd in de volwassen algemene bevolking en onder scholieren van 12-16 jaar. Wel zijn er signalen van een toename van cocaïnegebruik op basis van specifieke bronnen, zoals lokaal onderzoek onder jongvolwassenen die geregeld uitgaan en rioolwateranalyses. De (tijdelijke) daling in het gebruik van stimulantia, zoals ecstasy en amfetamine, als gevolg van de coronamaatregelen in 2020, zien we niet of minder terug voor cocaïne. Het gebruik van cocaïne is het hoogst onder mannen, jongvolwassenen en hoogopgeleiden. Jongeren in de residentiële jeugdzorg hebben veel vaker ervaring met cocaïne dan hun leeftijdsgenoten in het regulier onderwijs. Cocaïne wordt relatief vaak gecombineerd met alcohol en met andere drugs, waardoor het risico op (ernstige) gezondheidsincidenten, zoals hartproblemen, toeneemt. De zuiverheid van cocaïne ligt op recordhoogte en de prijs is nauwelijks veranderd in de afgelopen jaren, wat duidt op een ruime beschikbaarheid. De coronacrisis lijkt hier weinig invloed op te hebben gehad.

- Het percentage volwassenen dat ervaring heeft met cocaïne is al jaren stabiel en ligt in 2020 op 5,4%. Dat zijn 740.000 volwassen Nederlanders.
- Ook het laatste-jaar-gebruik is al jaren stabiel. In 2015 lag het op 1,6% en in 2020 ook.
- Het laatste-jaar-gebruik van cocaïne onder 15-64-jarigen in de Europese Unie varieerde in 2019 tussen de 0,1% en 2,5%, waarbij het gemiddelde 1,2% is. Nederland zit daar met 2,1% boven.
- De meerderheid (76,6%) van de volwassenen die in het laatste jaar cocaïne gebruikten deed dat minder dan maandelijks, 23,4% gebruikte cocaïne maandelijks of vaker.
- Het gebruik van crack (de rookbare vorm van cocaïne) lijkt in de algemene bevolking nauwelijks voor te komen; onder problematisch harddruggebruikers komt crack vaker voor maar recente cijfers ontbreken.
- Het laatste-jaar-gebruik is het hoogst onder twintigers. In die leeftijdsgroep gebruikte 4,2% (20-24 jaar) en 4,4% (25-29 jaar) cocaïne.
- Onder jongvolwassenen van 16-35 jaar die geregeld clubs en festivals bezoeken ligt het laatste-jaar-gebruik beduidend hoger (26,2%) (pre-corona). Vier op de tien gebruikers willen minder cocaïne gebruiken en een derde zou willen stoppen; dat is een groter aandeel dan voor andere drugs, zoals ecstasy.
- Jongeren met psychische stoornissen of gedragsproblemen en jongeren in de (residentiële) jeugdzorg hebben vaker ervaring met cocaïne dan jongeren uit het regulier voortgezet onderwijs.
- Rioolwateronderzoeken tonen signalen van een stijging in cocaïnegebruik in grote steden tussen 2011 en 2020. Onduidelijk is in hoeverre toeristen hierin een rol spelen. De daling die alleen in Amsterdam werd gesignaleerd in maart 2020 heeft mogelijk te maken met de daling in toerisme als gevolg van de coronacrisis.
- Het aantal patiënten in de algemene ziekenhuizen waarbij een probleem met cocaïne als hoofddiagnose werd gesteld, bleef relatief stabiel de afgelopen jaren, met 170 in 2015 en 160 in 2018. Het aantal nevend diagnoses steeg in dezelfde periode van 1.015 naar 1.340.
- In 2020 werden er 698 cocaïne-incidenten gemeld bij de Monitor Drugsincidenten; dat is 20% van alle gemelde drugsincidenten. De overgrote meerderheid (>74%) van de patiënten is man en wat ouder vergeleken met patiënten bij andere drugsincidenten.
- Bij testservices ingeleverde cocaïnepoeders bevatten in 2020 gemiddeld 68,9% cocaïne base, en de zuiverheid is daarmee sinds 2019 op recordhoogte. In 2020 bevatte 32,7% van de als cocaïne gekochte poeders het versnijdingsmiddel levamisol (een diergeneesmiddel tegen wormen); dat is een kleiner aandeel dan in 2015 (74,1%). Het gehalte levamisol was in 2020 echter op zijn hoogst in 10 jaar: 12,5%.
- Gebruikers die hun cocaïne lieten testen betaalden in 2020 gemiddeld 50 euro per gram cocaïne. Dat is vergelijkbaar met de prijs in de afgelopen vijf jaar.
- Zoals blijkt uit de interkwartielafstand was de variatie in prijs per gram in 2020 klein.

Cocaïne in een oogopslag

Cocaïnegebruik onder volwassenen (laatste-jaar-gebruik)

1,6%

van de
Nederlandse
volwassenen

1,2%
Vrouw

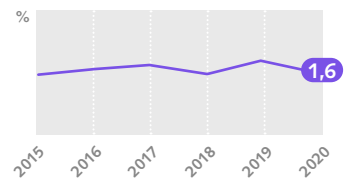
2,1%
Man

230.000
volwassenen
in Nederland

hebben in het afgelopen jaar
cocaïne gebruikt

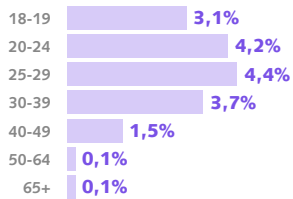
Bron: Gezondheidsenquête 2020

Trend

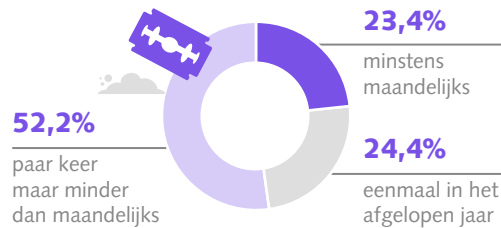
Bron: Gezondheidsenquête 2020

Leeftijdsgroepen

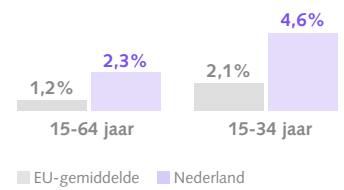
Bron: Gezondheidsenquête 2020

Frequentie cocaïnegebruik

Bron: LSM-A 2020

Internationale vergelijking

Bron: EMCDDA 2019

Cocaïnegebruik in subgroepen

Laatste-jaar-gebruik

0,8%
VOORTGEZET
ONDERWIJS
12-16 jaar

Bron: Peilstationsonderzoek 2019

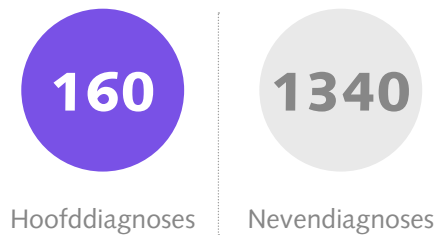

26,2%
UITGAANDERS
16-35 jaar

Bron: HGU 2020

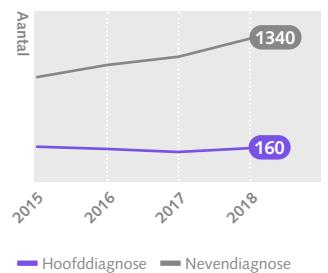
Ziekenhuisopnames (gerelateerd aan cocaïne)

Aantal in 2018

Bron: CBS 2018

Trend

Bron: CBS 2018

Prijs en samenstelling in 2020

Gemiddelde en interkwartielafstand

Prijs per gram

Bron: DIMS 2020

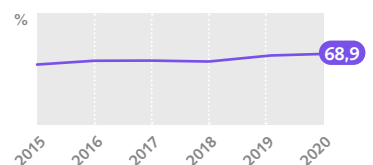
Gehalte cocaïne base in poeder gekocht als cocaïne

Bron: DIMS 2020

Trend

Percentage cocaïne* in poeder gekocht als cocaïne

*Gemeten als percentage cocaïne zonder zoutgroep (HCL). Bron: DIMS 2020

Definitie

Interkwartielafstand: geeft aan tussen welke waarden de helft van de ingeleverde monsters valt; 25% heeft een hogere waarde, en 25% heeft een lagere waarde.

Opiaten: de belangrijkste ontwikkelingen

De klasse van de opiaten telt vele middelen. Sommige opiaten staan bekend om het illegale gebruik ervan, zoals heroïne. Ook bestaan er synthetische opiaten. Deze worden ook wel 'opioïden' genoemd. Sommige opioïden worden medicinaal gebruikt als pijnstiller, zoals bijvoorbeeld oxycodon en fentanyl. Andere opiaten zijn vervangers van heroïne, zoals methadon en buprenorfine. Verschillende opiaten zijn in een vergelijkbare mate verslavend. Het gaat in dit kerncijfer rapport vooral om heroïne en methadon. In de algemene bevolking komt het gebruik van heroïne weinig voor. In 2020 hadden 50.000 volwassen Nederlanders van 18 jaar en ouder ooit heroïne gebruikt. Het percentage laatste-jaar-gebruikers en laatste-maand-gebruikers van heroïne lag tussen 2015 en 2020 nooit hoger dan 0,1%. Er is geen recente schatting van het aantal mensen met een heroïneverslaving. Tussen 2019 en 2020 is het aantal gebruikers van sterkwerkende medische opioïden opnieuw gedaald. Onder scholieren komt heroïnegebruik vrijwel niet voor. Door de coronamaatregelen zijn knelpunten ontstaan in de hulpverlening voor heroïnegebruikers. Het aantal gevallen waarin opiaten stonden geregistreerd als de primaire oorzaak van overlijden, steeg tussen 2018 en 2020.

- Het ooitgebruik van heroïne is al jaren stabiel en ligt in 2020 op 0,4%. Dat zijn 50.000 volwassen Nederlanders van 18 jaar en ouder.
- Tussen 2015 en 2020 lag het percentage laatste-jaar-gebruikers en laatste-maand-gebruikers van heroïne nooit hoger dan 0,1%.
- In 2019 daalde het aantal verstrekkingen door de apothekers van sterkwerkende medische opioïden met ruim 6,4% en in 2020 daalde het aantal gebruikers hiervan opnieuw met 3,7% naar ongeveer 560.000 gebruikers.
- Door de coronamaatregelen zijn knelpunten ontstaan in de hulpverlening aan de sociaal-gemarginaliseerde heroïnegebruikers. Soms werden er geen nieuwe methadoncliënten meer aangenomen, er waren niet genoeg voorzieningen in gebruikersruimten en dakloze gebruikers vertoefden overdag meer op straat.
- In 2019 werden in de jeugdzorg in Amsterdam geen jongeren meer aangetroffen die ooit heroïne hadden gebruikt. Wel had 11,2% van deze jongeren ooit met recept de zware pijnstillers oxycodon of fentanyl gebruikt. Zonder recept had 4,1% ooit oxycodon of fentanyl gebruikt.
- Verspreid over heel Nederland, werden in 2019/2020 in 27 groepen van kwetsbare jongeren 2 groepen aangetroffen waarin wel eens heroïne werd gebruikt. In 2021 werden in 35 groepen van kwetsbare jongeren geen groepen meer aangetroffen waarin heroïne werd gebruikt.
- Het aantal nevend diagnoses van patiënten die in algemene ziekenhuizen werden opgenomen met een probleem met opiaten, steeg tussen 2015 en 2018 van 940 naar 1.085 nevend diagnoses. Het is daarbij onbekend of het gaat om een probleem met illegale opiaten of medicinale opioïden.
- In 2020 werd het gebruik van heroïne of methadon geregistreerd bij 5% van het totaal aantal geregistreerde drugsincidenten.
- Het aantal gevallen waarin opiaten stonden geregistreerd als de primaire oorzaak van overlijden, steeg van 104 gevallen in 2018 naar 164 gevallen in 2020. Er is geen verklaring voor deze stijging.
- Van de 164 gevallen van overlijden door opiaten in 2020 stond expliciet geregistreerd dat het in 15 gevallen ging om heroïne, in 10 gevallen om methadon, en in 1 geval om opium. In de overige gevallen stond alleen geregistreerd dat het in 19 gevallen van overlijden ging om opioïden, in 106 gevallen om overige opioïden, en in 13 gevallen om overige synthetische narcotica. Het is hierbij onbekend hoe vaak het ging om medicinale opioïden.

Opiaten in een oogopslag

Heroïnegebruik onder volwassenen (ooitgebruik)

0,4%

van de
Nederlandse
volwassenen

0,2%
Vrouw

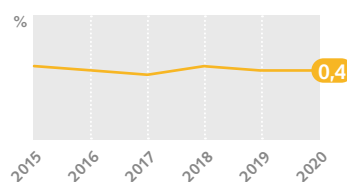
0,6%
Man

50.000
volwassenen
in Nederland

hebben ooit heroïne gebruikt

Bron: Gezondheidsenquête 2020

Trend

Bron: Gezondheidsenquête 2020

Heroïnegebruik in subgroepen

Ooitgebruik

0,3%

**VOORTGEZET
ONDERWIJS**

12-16 jaar

Bron: Peilstationsonderzoek 2019

0,7%

UITGAANDERS

16-35 jaar

Bron: HGU 2020

Ziekenhuisopnames (gerelateerd aan opiaten)

Aantal in 2018

150

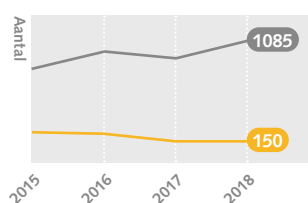
Hoofddiagnoses

Bron: CBS 2018

1085

Neveniagnoses

Trend

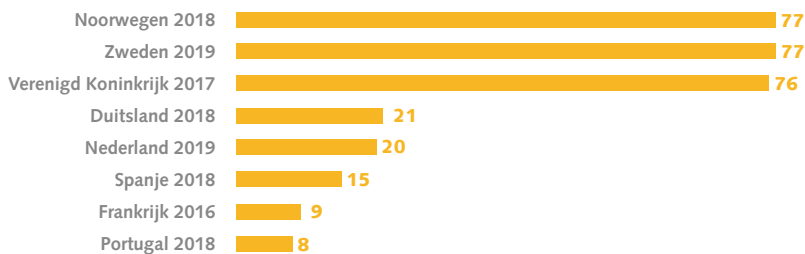

— Hoofddiagnose — Neveniagnose

Bron: CBS 2018

Sterfgevallen (gerelateerd aan opiaten en andere drugs)

Internationale vergelijking

— Aantal per miljoen inwoners van 15-64 jaar

Bron: EMCDDA 2021

Ecstasy:

de belangrijkste ontwikkelingen

Ecstasy is na cannabis de meest gebruikte drug in Nederland. Het laatste-jaar-gebruik van ecstasy steeg in 2019 ten opzichte van 2018, met name onder hoogopgeleide jongvolwassenen. In 2020 zette deze stijging niet door. Het percentage scholieren dat ervaring heeft met ecstasy ligt sinds 2011 op ongeveer hetzelfde niveau. Nederland gaat in Europa nog steeds (ver) aan kop wat betreft het gebruik van ecstasy. Ecstasy wordt het vaakst gebruikt door jongvolwassenen die geregeld nachtclubs of muziekfestivals bezoeken. De sluiting van deze uitgaansgelegenheden - ten gevolge van de coronamaatregelen - lijkt te hebben geresulteerd in een (tijdelijke) afname van ecstasygebruik. Dat blijkt ook uit de afname van het aantal ecstasypillen die ingeleverd werden bij drugstestservices en de afname van het aantal gezondheidsincidenten met ecstasy in 2020. Alhoewel er geen sterke aanwijzingen zijn voor een schaarste op de ecstasymarkt, zagen we in 2020 na een jarenlange stijging van de dosering MDMA in ecstasypillen weer een daling.

- Het percentage volwassenen dat ervaring heeft met ecstasy stijgt al jaren en ligt in 2020 op 9,7%. Dat zijn 1.330.000 volwassen Nederlanders.
- Het laatste-jaar-gebruik van ecstasy steeg tussen 2018 en 2019, van 2,8% naar 3,4%. In 2020 was dit percentage 3,1% (430.000 volwassenen). De toename zette zich hiermee niet voort.
- Het laatste-jaar-gebruik van ecstasy onder 15-64-jarigen in de Europese Unie varieert tussen de 0,1% en 4,2%, waarbij het gemiddelde 0,9% is. Nederland steekt met 4,2% ver boven de andere Europese landen uit.
- Ecstasy wordt doorgaans niet frequent gebruikt. Ruim een derde (36,0%) van de volwassenen die in het laatste jaar ecstasy gebruikten nam in dat jaar één keer ecstasy en meer dan de helft (57,2%) een paar keer, maar minder dan één keer per maand.
- Het laatste-jaar-gebruik is het hoogst onder jongvolwassenen van 20-24 jaar. Een op de acht (12,1%) uit die leeftijdsgroep gebruikte in 2020 ecstasy. Dat is vier maal hoger dan in de gehele volwassen bevolking (3,1%).
- Onder jongeren en jongvolwassenen van 16-35 jaar die in het jaar voorafgaand aan de coronacrisis geregeld clubs en festivals bezochten lag het laatste-jaar-gebruik van ecstasy hoger (43,9%) (pre-corona).
- Jongeren met psychische stoornissen of gedragsproblemen en jongeren in de (residentiële) jeugdzorg hebben vaker ervaring met ecstasy dan jongeren uit het regulier voortgezet onderwijs. Jongeren met een verstandelijke of lichamelijke beperking hebben daarentegen nauwelijks ervaring met ecstasy.
- Het aantal klinische opnames en observaties in de algemene ziekenhuizen waarbij een probleem met psychostimulantia (de groep middelen waar ecstasy toe behoort) als hoofd- of nevendiagnose werd gesteld schommelde tussen 2015 en 2018 zonder duidelijke trend. Het aantal hoofddiagnoses varieerde in deze periode tussen 330 en 390 en het aantal nevendiaagnoses schommelde tussen 420 en 510.
- Na de ingang van de coronamaatregelen in maart 2020 was er sprake van een daling in ecstasyincidenten bij alle hulpdiensten. De daling bij EHBO-diensten op grootschalige evenementen was het grootst, doordat deze evenementen in 2020 nauwelijks plaatsvonden. Bij ecstasyincidenten die behandeld werden door ambulancediensten waren patiënten wel vaker zwaar onder invloed dan in 2019.
- Een bij testservices ingeleverde ecstasypil bevatte in 2020 gemiddeld 165,9 mg MDMA, in 2019 was dat 172,0 mg. Dat is nog steeds erg hoog, maar geen verdere toename na een jarenlange stijging.
- Gebruikers die hun ecstasypillen lieten testen betaalden in 2020 gemiddeld 4,30 euro per ecstasypil. Dat is vergelijkbaar met de prijs in de afgelopen vijf jaar.

Ecstasy in een oogopslag

Ecstasygebruik onder volwassenen (laatste-jaar-gebruik)

3,1%

van de
Nederlandse
volwassenen

2,6%
Vrouw

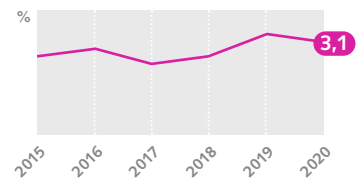
3,7%
Man

430.000
volwassenen
in Nederland

hebben in het afgelopen jaar
ecstasy gebruikt

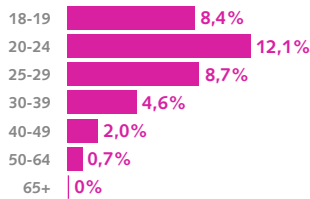
Bron: Gezondheidsenquête 2020

Trend

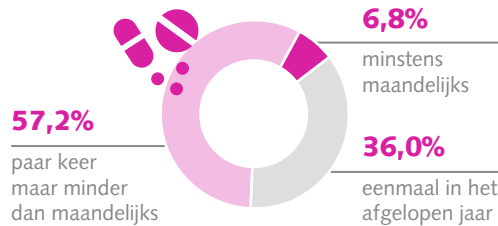
Bron: Gezondheidsenquête 2020

Leeftijdsgroepen

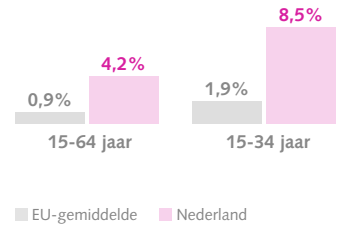
Bron: Gezondheidsenquête 2020

Frequentie ecstasygebruik

Bron: LSM-A 2020

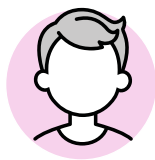
Internationale vergelijking

Bron: EMCDDA 2019

Ecstasygebruik in subgroepen

Laatste-jaar-gebruik

1,5%

**VOORTGEZET
ONDERWIJS**
12-16 jaar

Bron: Peilstationsonderzoek 2019

43,9%

UITGAANDERS
16-35 jaar

Bron: HGU 2020

Ziekenhuisopnames (gerelateerd aan psychostimulantia, waaronder ecstasy)

Aantal in 2018

330

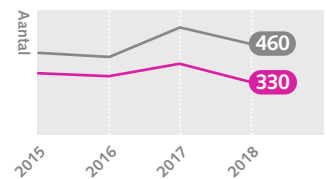
Hoofddiagnoses

Bron: CBS 2018

460

Nevendiagnoses

Trend

Bron: CBS 2018

Prijs en samenstelling in 2020

Gemiddelde en interkwartielafstand

Prijs per ecstasypil

Bron: DIMS 2020

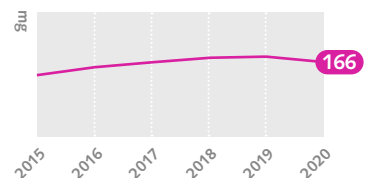
Dosering MDMA per ecstasypil

Bron: DIMS 2020

Trend

Gemiddelde dosering MDMA per ecstasypil, in milligram

Bron: DIMS 2020

Definitie

Interkwartielafstand:
geeft aan tussen welke waarden de helft van de ingeleverde monsters valt; 25% heeft een hogere waarde, en 25% heeft een lagere waarde.

Amfetamine: de belangrijkste ontwikkelingen

Het gebruik van amfetamine ligt net wat onder dat van cocaïne. Het laatste-jaar-gebruik van amfetamine onder volwassenen bleef tussen 2015 en 2018 op hetzelfde niveau, maar nam toe in 2019. Die toename zette zich niet voort in 2020. Methamfetamine (crystal meth), een sterk verslavende variant van amfetamine, wordt in Nederland weinig gebruikt. Wel zijn er signalen voor een toename in de 'chemseks scene', waar het middel soms ook wordt geïnjecteerd. Nederland gaat in Europa nog steeds aan kop wat betreft het laatste-jaar-gebruik van amfetamine. Amfetamine wordt relatief vaak gebruikt door jongvolwassenen en dan met name tijdens het uitgaan in clubs of op festivals. De sluiting van deze uitgaansgelegenheden - ten gevolge van de coronamaatregelen - lijkt te hebben geresulteerd in een (tijdelijke) afname van het amfetaminegebruik. Jongeren in de jeugdzorg gebruiken vaker amfetamine dan hun leeftijdgenoten. In Nederland bevatten amfetaminemonsters gemiddeld een hoger percentage amfetamine dan elders in Europa, maar de variatie in concentraties groot.

- Het laatste-jaar-gebruik van amfetamine onder volwassenen lag tussen 2015 en 2018 op ongeveer hetzelfde niveau, maar nam toe in 2019. In 2020 zette die toename zich niet voort met 1,3% gebruikers (omgerekend 180.000 volwassenen).
- In de Europese Unie ligt het laatste-jaar-gebruik van amfetamine onder 15-64-jarigen op gemiddeld 0,7%. Nederland steekt met 2,1% boven de andere landen uit.
- Het gebruik van methamfetamine (crystal meth) lijkt zich te beperken tot bepaalde groepen mannen die seks hebben met mannen waarbij gebruik vaak in een seksuele context plaatsvindt. Riolwateranalyses suggereerden een toename van methamfetaminegebruik in Amsterdam. Een breder beeld van de situatie in Nederland ontbreekt.
- Driekwart (75,1%) van de laatste-jaar-gebruikers nam amfetamine 1 of een paar keer, maar minder dan maandelijks. Een kwart (24,9%) nam regelmatig amfetamine, maandelijks of vaker.
- Het laatste-jaar-gebruik is het hoogst onder jongvolwassenen van 25 tot 29 jaar. Minder dan een op de twintig (4,1%) uit die leeftijdsgroep gebruikte in 2020 amfetamine, dat is hoger dan het laatste-jaar-gebruik van de gehele volwassen bevolking (1,3%).
- Onder scholieren van 12-16 jaar oud heeft 1,2% ooit amfetamine gebruikt. Dit percentage is ongeveer gelijk aan dat in 2015 maar ligt lager dan de periode 2011-2013.
- Onder jongeren en jongvolwassenen van 16-35 jaar die in het jaar voorafgaand aan de coronacrisis geregeld clubs en festivals bezochten lag het laatste-jaar-gebruik van amfetamine hoger (22,7%) (pre-corona). Dit aandeel ligt ongeveer op hetzelfde niveau als in 2016.
- Jongeren met psychische stoornissen of gedragsproblemen en jongeren in de (residentiële) jeugdzorg hebben vaker ervaring met amfetamine dan jongeren uit het regulier voortgezet onderwijs. Jongeren met lichamelijke of geestelijke beperking hebben nauwelijks ervaring met amfetamine.
- Het aantal klinische opnames en observaties in de algemene ziekenhuizen waarbij een probleem met psychostimulantia (de groep middelen waar amfetamine toe behoort) als hoofd- of nevendiagnose werd gesteld schommelde tussen 2015 en 2018 zonder duidelijke trend. Het aantal hoofddiagnoses varieerde in deze periode tussen 330 en 390 en het aantal nevendiaagnoses schommelde tussen 420 en 510.
- Gezondheidsincidenten na (alleen) amfetaminegebruik werden in 2020 relatief weinig gemeld. Wel is amfetamine bij de gezondheidsincidenten de drug waarbij het vaakst sprake is van combinatiegebruik. De meeste mengintoxicaties van amfetamine zijn met GHB, ecstasy of cocaïne.
- Amfetaminepoeders ingeleverd door consumenten bij testservices bevatten in 2020 gemiddeld 50,8% amfetamine. Ruim een derde (35,8%) van de amfetaminepoeders is versneden met cafeïne.
- Gebruikers die hun amfetamine lieten testen betaalden in 2020 gemiddeld 8,10 euro per gram amfetamine. Dat is vergelijkbaar met de prijs in de afgelopen vijf jaar.

Amfetamine in een oogopslag

Amfetaminegebruik onder volwassenen (laatste-jaar-gebruik)

1,3%

van de Nederlandse volwassenen

1,2%
Vrouw

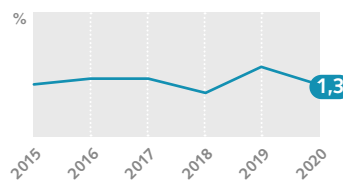
1,5%
Man

180.000
volwassenen in Nederland

hebben in het afgelopen jaar amfetamine gebruikt

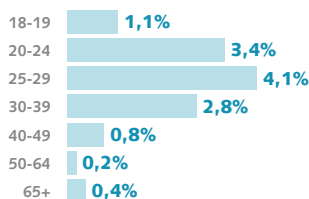
Bron: Gezondheidsenquête 2020

Trend

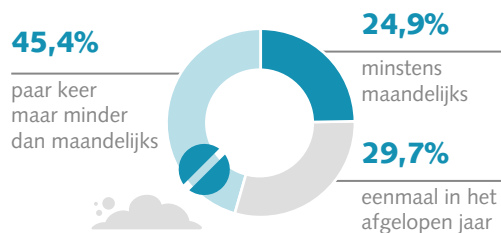
Bron: Gezondheidsenquête 2020

Leeftijdsgroepen

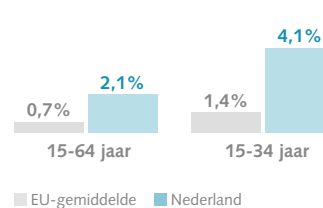
Bron: Gezondheidsenquête 2020

Frequentie amfetaminegebruik

Bron: LSM-A 2020

Internationale vergelijking

Bron: EMCDDA 2019

Amfetaminegebruik in subgroepen

Laatste-jaar-gebruik

0,9%
VOORTGEZET ONDERWIJS
12-16 jaar

Bron: Peilstationsonderzoek 2019

22,7%
UITGAANDERS
16-35 jaar

Bron: HGU 2020

Ziekenhuisopnames (gerelateerd aan psychostimulantia, waaronder amfetamine)

Aantal in 2018

330

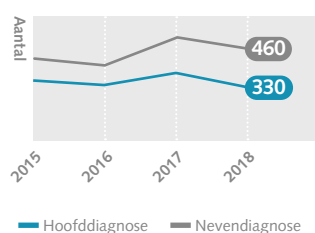
Hoofddiagnoses

460

Nevendiagnoses

Bron: CBS 2018

Trend

Bron: CBS 2018

Prijs en samenstelling in 2020

Gemiddelde en interkwartielafstand

Prijs per gram

Bron: DIMS 2020

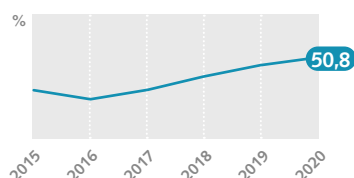
Percentage amfetamine in poeders gekocht als amfetamine

Bron: DIMS 2020

Trend

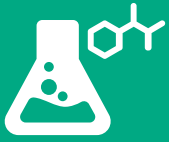
Percentage amfetamine in poeders gekocht als amfetamine

Bron: DIMS 2020

Definitie

Interkwartielafstand: geeft aan tussen welke waarden de helft van de ingeleverde monsters valt; 25% heeft een hogere waarde, en 25% heeft een lagere waarde.

NPS: de belangrijkste ontwikkelingen

Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS) - soms ook aangeduid als 'legal highs', 'research chemicals', of 'designer drugs' - zijn psychoactieve stoffen die qua werking vergelijkbaar zijn met de 'traditionele' illegale drugs en vaak worden geproduceerd om de drugswetgevingen te omzeilen. NPS vormen een heterogene groep van middelen die zeer verschillende effecten hebben. In Nederland speelt het gebruik van (bepaalde) NPS zich met name in bepaalde groepen van de bevolking af, zoals uitgaande jongvolwassenen, mannen die seks hebben met mannen (de zogeheten 'chemseks' scene), 'psychonauten' (mensen die op zoek zijn naar geestverruimende ervaringen) en sommige (lokale) groepen jongeren. De meest gebruikte NPS in 2020 was 2C-B, gevolgd door 3-MMC/4-MMC. Het gebruik van 4-FA is afgenomen tussen 2017 en 2020, het gebruik van 2C-B is toegenomen, en ook het gebruik van 3-MMC/4-MMC is licht toegenomen, althans in bepaalde (lokale) groepen in de bevolking. Doorgaans is relatief weinig bekend over het gebruik en de risico's van NPS. Meestal blijft het gebruik van NPS beperkt tot een kleine gebruikersgroep en is het een tijdelijk fenomeen. Desondanks is de NPS-markt de afgelopen jaren toegenomen en daarmee het risico op (soms fatale) gevolgen voor de gezondheid.

- In 2020 lag het laatste-jaar gebruik van 2C-B onder volwassenen op 0,6%. Dat is ruim twee tot vijf keer lager dan voor respectievelijk amfetamine en ecstasy, en gelijk aan het percentage in 2018.
- Het laatste-jaar-gebruik van 4-FA is in 2020 gedaald (0,3%) ten opzichte van 2016 (0,9%). Dit komt waarschijnlijk door een waarschuwing omtrent de gezondheidseffecten van 4-FA in 2016, en de plaatsing van 4-FA op lijst I van de Opiumwet op 25 mei 2017.
- Het laatste-jaar-gebruik van 2C-B is het hoogst onder jongvolwassenen van 20-24 jaar oud 2,8%. Dat is bijna vijf maal hoger dan in de gehele volwassen bevolking (0,6%).
- Onder jongeren en jongvolwassenen van 16-35 jaar die in het jaar voorafgaand aan de coronacrisis geregeld clubs en festivals bezochten ligt het gebruik van 2C-B (14,8%), 3-MMC (8,9%) en 4-FA (5,1%) beduidend hoger dan in de algemene bevolking. Het gebruik van 2C-B in deze groep steeg tussen 2016 en 2020 en het gebruik van 4-FA daalde in die periode.
- Kwetsbare jongeren hebben weinig ervaring met NPS, met uitzondering van 3-/4-MMC dat in bepaalde lokale jeugdgroepen wordt gebruikt.
- Synthetische cannabinoïden worden in Nederland in tegenstelling tot andere landen weinig gebruikt. Er zijn echter signalen voor een toename in het gebruik in gevangenissen.
- Ook (illegale) synthetische opioïden komen in Nederland in tegenstelling tot sommige andere landen weinig voor.
- Er zijn geen gegevens over het aantal mensen dat vanwege het gebruik van NPS wordt opgenomen in algemene ziekenhuizen.
- Aan NPS gerelateerde gezondheidsincidenten hadden in 2020 vooral betrekking op 3-MMC/4-MMC. Het aandeel op het totaal aan geregistreerde drugsincidenten is nog relatief beperkt (2,0%), maar hoger dan in 2019 (0,4%) en 2018 (0,2%).
- In mei 2021 verscheen de risicobeoordeling 3-MMC van het Coördinatiepunt Assessment en Monitoring nieuwe drugs (CAM). Hierin werden signalen beschreven van een toename in gebruik, met name onder jongeren. Ook was er een stijging in het aantal gezondheidsincidenten waarbij 3-MMC in het spel was. Op basis van deze risicobeoordeling is 3-MMC op 28 oktober 2021 op lijst II van de Opiumwet gezet.
- Het aandeel 2C-B pillen aangeleverd bij het DIMS is het afgelopen decennium langzaam toegenomen. In 2020 betrof 9,8% van het totaal aantal aangeleverde drugsmonsters 2C-B. Het aantal ingeleverde 4-FA monsters daalt sinds 2016; in 2020 werd 4-FA nog maar weinig aangeleverd. Van de overige NPS, werden 3-MMC en 4-MMC monsters het vaakst aangeleverd in 2020. Vooral het aantal als 3-MMC verkochte monsters nam tussen 2019 en 2020 toe.
- Gebruikers die hun 2C-B-pillen lieten testen betaalden in 2020 gemiddeld 4,60 euro per pil. De gemiddelde prijs voor een gram 3-MMC was in 2020 13,70 euro.

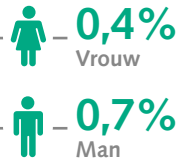
NPS in een oogopslag

Gebruik van 4-FA en 2C-B onder volwassenen (laatste-jaar-gebruik)

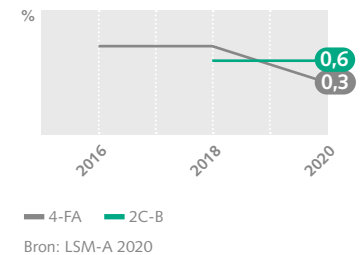

80.000
volwassenen
in Nederland

hebben in het afgelopen
jaar 2C-B gebruikt

Trend

0,6%

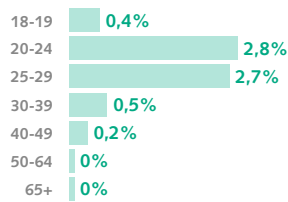
2C-B gebruik

0,3%

4-FA gebruik

Bron: LSM-A 2020

Leeftijdsgroepen (2C-B)

Bron: LSM-A 2020

NPS-gebruik in subgroepen

Laatste-jaar-gebruik

**VOORTGEZET
ONDERWIJS**

15-16 jaar

1,1%
NPS

Bron: ESPAD 2019

UITGAANDERS

16-35 jaar

14,8%
2C-B

5,1%
4-FA

8,9%
3-MMC

Bron: HGU 2020

Prijs en samenstelling in 2020

Gemiddelde en interkwartielafstand

Prijs per 2C-B-pil

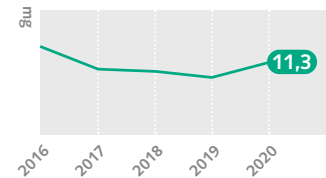
Dosering 2C-B in pillen

Bron: DIMS 2020

Trend

Gemiddelde dosering 2C-B per pil,
in milligram

Bron: DIMS 2020

Definitie

Interkwartielafstand: geeft aan tussen welke waarden de helft van de ingeleverde monsters valt; 25% heeft een hogere waarde, en 25% heeft een lagere waarde.

GHB: de belangrijkste ontwikkelingen

GHB wordt minder vaak gebruikt dan ecstasy, cocaïne, en amfetamine. Het gebruik van GHB onder volwassenen in de algemene bevolking is de laatste vijf jaar stabiel. Mannen, middelbaar-opgeleiden en mensen tussen de 30 en 39 jaar hebben het vaakst ervaring met GHB. Scholieren van het regulier voortgezet onderwijs hebben net zo weinig ervaring met het gebruik van GHB, als met het gebruik van heroïne en crack. GHB is geen typische uitgaansdrug; wel komt het gebruik op privéfeesten en afterfeesten voor. Het gebruik van GHB komt slechts sporadisch voor onder jongeren in de jeugdzorg. Wel wordt het gebruik van GHB gesignaleerd in groepen van kwetsbare jongeren in sommige regio's van Nederland. Ook zijn er aanwijzingen voor gebruik in bepaalde scenes (zoals swingers en chemseks) en duiden verschillende indicatoren op lokale 'hotspots' van problematische gebruikers. Het aantal mensen dat verslaafd is aan GHB is niet bekend. Gezien het beperkte gebruik van GHB in de algemene bevolking, is het aandeel van GHB in de geregistreerde drugsincidenten opvallend hoog. Ook de mate van intoxicatie is bij GHB-incidenten zeer hoog.

- Het ooitgebruik van GHB is al jaren stabiel en ligt in 2020 op 1,9%. Dat zijn 260.000 volwassen Nederlanders van 18 jaar en ouder.
- Mensen van 30-39 jaar hebben het vaakst ervaring met GHB. In deze leeftijdsgroep lag in 2020 het ooitgebruik op 4,9% vergeleken met 1,9% in de hele bevolking van 18 jaar en ouder.
- Ook het laatste-jaar-gebruik van GHB is al jaren stabiel en ligt in 2020 op 0,5%. Dat zijn 70.000 Nederlanders van 18 jaar en ouder.
- Het percentage mensen dat het afgelopen jaar GHB had gebruikt, lag in Nederland hoger dan in landen als Polen en Noorwegen.
- Ruim driekwart van de GHB-gebruikers die het afgelopen jaar hadden gebruikt, nam GHB een of een paar keer maar minder dan maandelijks.
- (Bijna) dagelijks gebruik van GHB wordt niet gerapporteerd in dit algemeen bevolkingsonderzoek, hoewel bekend is dat dit voorkomt in Nederland. Dit komt doordat (probleem)gebruikers van harddrugs in onderzoek veelal ondervertegenwoordigd zijn en gebruik van GHB relatief weinig voorkomt.
- In 2020 had van de jongeren die in het afgelopen jaar uitgingen, 4,0% in het afgelopen jaar GHB gebruikt. In 2016 was dit nog 7,5%.
- Tijdens de eerste coronamaatregelen van april en mei 2020 was van de uitgaanders die GHB bleven gebruiken, 19,7% vaker gaan gebruiken, bleef 50,0% even vaak gebruiken en was 30,3% minder vaak gaan gebruiken.
- Van de jongeren in de jeugdzorg in Amsterdam had 3%, zowel in 2012 als in 2019, ooit GHB gebruikt.
- In 27 groepen van kwetsbare jongeren uit dorpen en steden verspreid over heel Nederland, bleek in 2019/2020 in 12 van deze groepen GHB te worden gebruikt. In 2021 werd in 6 groepen van 35 groepen van kwetsbare jongeren GHB-gebruik geconstateerd.
- In 2020 werd GHB-gebruik geregistreerd bij 25% van de 3.541 geregistreerde drugsincidenten. Dat is opvallend hoog, gezien het beperkte gebruik in de bevolking. Bij 62% was GHB de enige gebruikte drug, al dan niet met alcohol. De mate van intoxicatie bij deze GHB-incidenten is, vooral bij patiënten die worden gezien op de eerste hulp en bij ambulancediensten, zeer hoog. In 2020 was bij de eerste hulp 68% van de patiënten met een GHB-intoxicatie ernstig onder invloed, bij ambulancediensten was dit 70%. Dit aandeel is al jaren stabiel.

GHB in een oogopslag

GHB-gebruik onder volwassenen (ooitgebruik)

1,9%

van de
Nederlandse
volwassenen

1,5%
Vrouw

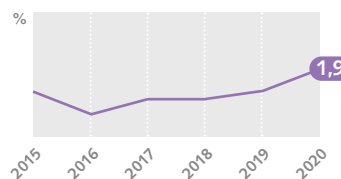
2,3%
Man

260.000
volwassenen
in Nederland

hebben ooit GHB gebruikt

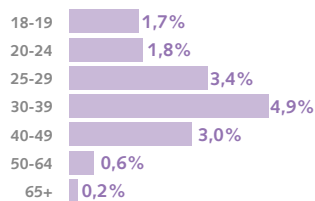
Bron: Gezondheidsenquête 2020

Trend

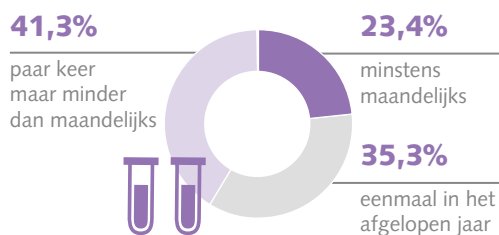
Bron: Gezondheidsenquête 2020

Leeftijdsgroepen (ooitgebruik)

Bron: Gezondheidsenquête 2020

Frequentie GHB-gebruik (laatste-jaar-gebruik)

Bron: LSM-A 2020

GHB-gebruik in subgroepen

Ooitgebruik

0,3%

**VOORTGEZET
ONDERWIJS**

12-16 jaar

Bron: Peilstationsonderzoek 2019

8,3%

UITGAANDERS

16-35 jaar

Bron: HGU 2020

Slaap- en kalmeringsmiddelen: de belangrijkste ontwikkelingen

Het merendeel van de gebruikte slaap- en kalmeringsmiddelen behoort tot de groep van de benzodiazepinen. In de bevolking van 18 jaar en ouder daalde tussen 2016 en 2020 het gebruik van slaap- en kalmeringsmiddelen in lichte mate. Ongeveer een op de drie gebruikers neemt deze middelen (ook) zonder recept van een arts. Dit gebruik zonder recept is echter niet gedaald. Tussen 2018 en 2019 nam het aantal verstrekkingen van benzodiazepinen in de apotheken af, en tussen 2019 en 2020 daalde het aantal gebruikers van slaap- en kalmeringsmiddelen die niet vergoed werden door de verzekeraar. Dit is in lijn met de dalende trend sinds 2009 toen de vergoeding van benzodiazepinen werd ingeperkt. Onder scholieren van 15 en 16 jaar is het gebruik van slaap- en kalmeringsmiddelen de afgelopen jaren (gemeten tot en met 2019) stabiel gebleven.

- In de bevolking van 18 jaar en ouder daalde tussen 2016 en 2020 het percentage dat in het afgelopen jaar slaap- of kalmeringsmiddelen had gebruikt van 10,5% naar 9,3%. Vrouwen (12,1%) hadden twee keer zo vaak gebruikt als mannen (6,3%).
- Omgerekend hadden in 2020 ongeveer 1.260.000 mensen van 18 jaar en ouder in het afgelopen jaar slaap- of kalmeringsmiddelen gebruikt, van wie 410.000 mensen (ook) zonder recept hadden gebruikt.
- Van de laatste-jaar-gebruikers van slaap- of kalmeringsmiddelen van 18 jaar en ouder in 2020 had 11,6% twee tot drie keer per week gebruikt en had 30,5% vier of meer keer per week gebruikt. Verder had 9,4% één keer gebruikt, had 23,3% een paar keer gebruikt maar minder dan maandelijks, had 7,8% één keer per maand gebruikt, en had 17,4% twee tot vier keer per maand gebruikt.
- In 2020 heeft van de 40-plussers ongeveer een op de vijf ooit slaap- of kalmeringsmiddelen gebruikt, vergeleken met ongeveer een op de acht onder de 18-19-jarigen. Van de 18-19-jarigen had 4,0% (ook) zonder recept gebruikt, vergeleken met 2,8% onder de 65-plussers.
- Het percentage scholieren van 15 en 16 jaar dat ooit slaap- of kalmeringsmiddelen gebruikte op recept schommelde tussen 2011 en 2019 tussen 9% en 11%. Het percentage dat had gebruikt zonder recept schommelde in deze periode tussen 7% en 9%. In 2019 had 38,7% van de scholieren die ooit zonder recept hadden gebruikt, ook met recept gebruikt. Omgekeerd had 30,4% van de scholieren die met recept hadden gebruikt, ook zonder recept gebruikt.
- Er zijn geen landelijke gegevens over het gebruik van slaap- of kalmeringsmiddelen in kwetsbare jongeren. Jongeren uit de jeugdzorg in Amsterdam en de Gooi en Vechtstreek hebben deze middelen in 2019 vaker ooit gebruikt dan hun leeftijdsgenoten in de algemene bevolking.
- Het aantal hoofddiagnoses voor patiënten die in algemene ziekenhuizen werden opgenomen met een probleem met slaap- of kalmeringsmiddelen, schommelde van 2015 tot en met 2018 tussen 1.870 en 2.090 hoofddiagnoses. Het aantal nevendiaagnoses schommelde in deze periode tussen 1.460 en 1.515 nevendiaagnoses.
- Tussen 2018 en 2019 daalde het aantal verstrekte benzodiazepinen met 4,3% naar 149 miljoen standaarddoseringen.
- Tussen 2019 en 2020 daalde het aantal gebruikers van slaap- of kalmeringsmiddelen die niet werden vergoed door de verzekeraar met 6% naar 996.000 gebruikers.

Slaap- en kalmeringsmiddelen in een oogopslag

Slaap- en kalmeringsmiddelengebruik onder volwassenen (laatste-jaar-gebruik)

Gebruik onder volwassenen

1.260.000

Nederlanders gebruiken slaap- of kalmeringsmiddelen, met en zonder recept

9,3%

TOTAAL

410.000

Nederlanders gebruiken slaap- of kalmeringsmiddelen, (ook) zonder recept

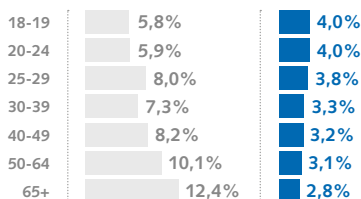
3,2%

TOTAAL

Bron: LMS-A 2020

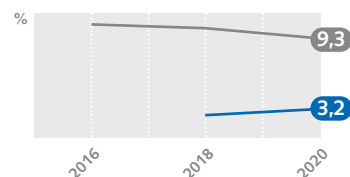
Leeftijdsgroepen

— Met en zonder recept — (Ook) zonder recept

Bron: LSM-A 2020

Trend

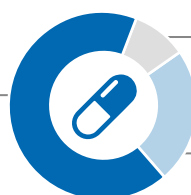

— Met en zonder recept — (Ook) zonder recept

Bron: LSM-A 2020

Frequentie slaap- en kalmeringsmiddelengebruik

67,3%
minstens
maandelijks

9,4%

eenmaal in het
afgelopen jaar

23,3%

paar keer maar minder
dan maandelijks

Bron: LSM-A 2020

Slaap- en kalmeringsmiddelen-gebruik in subgroepen

Ooitgebruik

**VOORTGEZET
ONDERWIJS**

12-16 jaar

11,0%
Met recept

8,3%
Zonder recept

Bron: Peilstationsonderzoek 2019

Ziekenhuisopnames (gerelateerd aan slaap- of kalmeringsmiddelen)

Aantal in 2018

2000

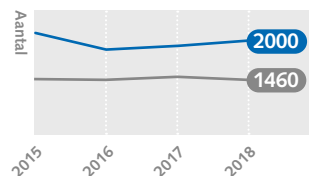
Hoofddiagnoses

1460

Nevendiagnoses

Bron: CBS 2018

Trend

— Hoofddiagnose — Nevendiagnose

Bron: CBS 2018

Lachgas: de belangrijkste ontwikkelingen

Lachgas is na cannabis en ecstasy de meest gebruikte drug in Nederland. In 2020 hadden minder Nederlanders van 18 jaar en ouder in het afgelopen jaar lachgas gebruikt dan in 2018 en 2019. Gebruik van lachgas is veruit het hoogst onder 18-24-jarigen. Onder scholieren en MBO-HBO studenten nam het gebruik toe in afgelopen jaren (gemeten tot 2019) en er zijn aanwijzingen voor een toename van het (problematisch) gebruik in bepaalde groepen jongeren. De laagdrempeligheid (legaal, goedkoop, gemakkelijk te verkrijgen), het onschuldige imago en gebruik uit grote tanks spelen hierbij een rol. Overmatig gebruik kan leiden tot zenuwschade met mogelijk ernstige blijvende gevolgen. De sluiting van uitgaansgelegenheden - ten gevolge van de coronamaatregelen - lijkt te hebben geresulteerd in een (tijdelijke) afname van lachgasgebruik onder uitgaanders, hoewel sommigen ook vaker zijn gaan gebruiken. De jarenlange stijging in het aandeel gemelde acute gezondheidsincidenten met lachgas zette niet door in 2020.

- Het percentage volwassenen dat ooit in het leven lachgas heeft gebruikt ligt in 2020 op 7,4%. Dat zijn 1.020.000 Nederlanders van 18 jaar en ouder.
- Het laatste-jaar-gebruik van lachgas daalde tussen 2019 en 2020 van 3,2% naar 2,1%. Dat zijn 290.000 Nederlanders van 18 jaar en ouder.
- De meerderheid gebruikt lachgas incidenteel. Van de lachgasgebruikers die het afgelopen jaar hadden gebruikt, nam 35,6% één keer lachgas, 54,1% gebruikte een paar keer maar minder dan maandelijks. Eén op de tien (10,3%) nam lachgas maandelijks of vaker.
- Het laatste-jaar-gebruik van lachgas is het hoogst onder jongvolwassenen van 18-19 jaar (14,5%) en onder jongvolwassenen van 20-24 jaar (12,1%). Dat is zesmaal hoger dan in de gehele volwassen bevolking (2,1%).
- Onder jongeren en jongvolwassenen van 16-35 jaar die in het jaar voorafgaand aan de coronacrisis geregeld clubs en festivals bezochten lag het laatste-jaar-gebruik beduidend hoger op 35,2% (pre-corona). In 2016 was dit 37,3%.
- Onder deze uitgaanders was tijdens de lockdown en de daarop volgende versoepelingen in de zomer het percentage gebruikers van lachgas lager dan in dezelfde periode in 2019.
- Jongeren in de (residentiële) jeugdzorg hebben vaker ervaring met lachgas dan jongeren uit het regulier voortgezet onderwijs.
- Lachgasgebruik lijkt breed verspreid te zijn onder bepaalde groepen kwetsbare jongeren uit 12 dorpen en 23 (kleine) steden in Nederland. Er zijn signalen dat het gebruik in deze groepen tijdens de coronacrisis is toegenomen.
- Onder jongeren met een niet-Westerse migratie achtergrond lijkt zich vaker een patroon van problematisch en chronisch gebruik te ontwikkelen.
- Na een sterke stijging in voorgaande jaren, was in 2020 het aandeel van lachgas van de bij de Monitor Drugsincidenten geregistreerde acute incidenten even hoog als in 2019. Intoxicaties met lachgas kwamen met name voor bij jongere mensen (jonger dan 25 jaar).
- Er zijn aanwijzingen dat lachgas steeds vaker wordt gebruikt uit cilinders of tankjes, in plaats van losse lachgaspatronen. Dit leidt soms tot een toename van de hoeveelheid lachgas die wordt gebruikt.
- Op langere termijn kan lachgas ernstige neurologische problemen veroorzaken. Landelijke cijfers hierover ontbreken.
- Het aantal informatieverzoeken over gezondheidsklachten na lachgasgebruik bij het Nationaal Vergiftigingen Informatie Centrum (NVIC) stijgt sinds 2015. In 2020 ging het bij 82% van de meldingen om gebruik van lachgas in grote hoeveelheden (meer dan 50 ballonnen). Bij 51% van de meldingen ging het om gebruik van lachgas uit cilinders.

Lachgas in een oogopslag

Lachgasgebruik onder volwassenen (laatste-jaar-gebruik)

2,1%

van de
Nederlandse
volwassenen

1,9%
Vrouw

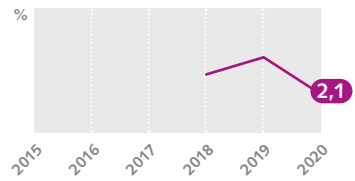
2,3%
Man

290.000
volwassenen
in Nederland

hebben in het afgelopen
jaar lachgas gebruikt

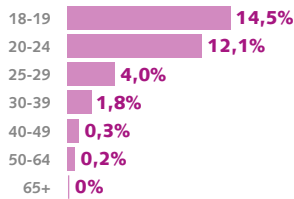
Bron: Gezondheidsenquête 2020

Trend

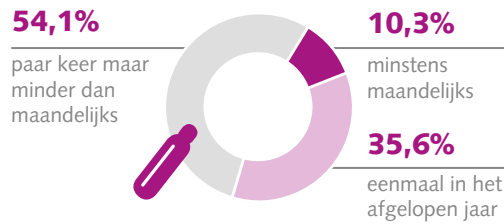
Bron: Gezondheidsenquête 2020

Leeftijdsgroepen

Bron: Gezondheidsenquête 2020

Frequentie lachgasgebruik

Bron: LSM-A 2020

Lachgasgebruik in subgroepen

Laatste-jaar-gebruik

6,7%
**VOORTGEZET
ONDERWIJS**
12-16 jaar

Bron: Peilstationsonderzoek 2019

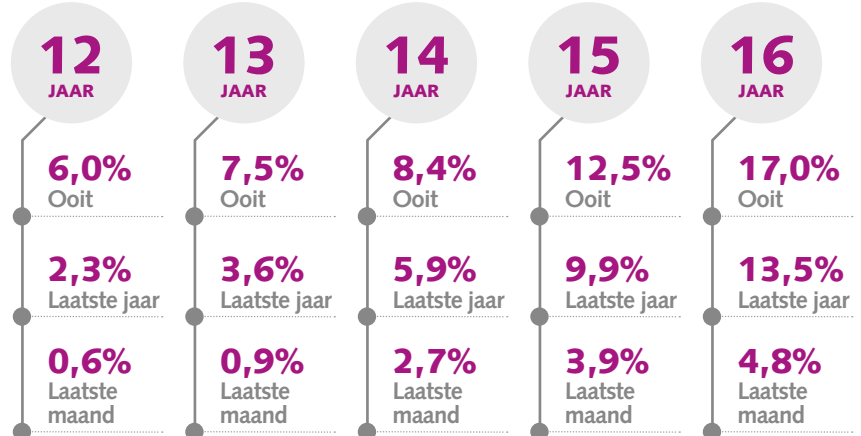

35,2%
UITGAANDERS
16-35 jaar

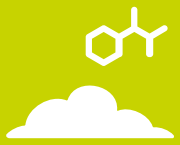
Bron: HGU 2020

Lachgasgebruik onder scholieren van 12-16 jaar

Voortgezet onderwijs naar leeftijd

Bron: Peilstationsonderzoek 2019

Ketamine: de belangrijkste ontwikkelingen

Ketamine wordt gebruikt als geneesmiddel tegen pijn of als narcosemiddel in de (dier)geneeskunde. Het wordt ook voor 'recreatieve doeleinden' gebruikt als tripmiddel. Daarnaast wordt onderzoek gedaan naar de effecten van ketamine bij de behandeling van therapieresistente depressie. Ketamine als tripmiddel wordt minder vaak gebruikt dan ecstasy, cocaïne en amfetamine. Tussen 2016 en 2020 is het gebruik van ketamine in de algemene volwassen bevolking toegenomen, al gaat het nog steeds om een klein deel van de bevolking. De stijging in gebruik is met name te zien onder mannen, hoogopgeleiden en twintigers. Onder uitgaande jongvolwassenen ligt het gebruik hoger, ongeveer op het niveau van amfetamine, en is het gebruik sinds 2016 bijna verdubbeld. De coronamaatregelen lijken overall weinig invloed te hebben gehad op het percentage gebruikers, anders dan de typische (tijdelijke) daling, zoals voor ecstasy en amfetamine. Tussen 2015 en 2019 steeg het aantal gemelde acute gezondheidsincidenten met ketamine, met name in de context van grootschalige feesten. In 2020 bleef het aandeel van ketamine in de geregistreerde drugsincidenten bij ziekenhuizen en ambulancediensten op hetzelfde niveau als in 2019. Een zorgwerkende trend is de toename in 2020 in het percentage ketaminepoeders dat versneden werd met levamisol, een versnijdingsmiddel bekend van de cocaïnemarkt.

- Het percentage volwassenen dat ervaring heeft met ketamine is toegenomen sinds 2016 en ligt in 2020 op 2,0%. Dat zijn 280.000 Nederlanders van 18 jaar en ouder.
- Ook het laatste-jaar-gebruik van ketamine nam toe tussen 2018 en 2020 van 0,6% naar 0,9%. Dat zijn 130.000 volwassenen.
- De meerderheid gebruikt ketamine incidenteel. Van de ketaminegebruikers die in het afgelopen jaar hadden gebruikt, nam 35,9% één keer ketamine, 53,2% gebruikte een paar keer maar minder dan maandelijks, 7,0% nam ketamine één keer per maand en 3,7% gebruikte vaker dan maandelijks.
- Het laatste-jaar-gebruik van ketamine is het hoogst onder jongvolwassenen van 20-24 jaar (4,5%) en onder jongvolwassenen van 25-29 jaar (5,1%). Dat is vijfmaal hoger dan in de gehele volwassen bevolking (0,9%).
- Onder jongeren en jongvolwassenen van 16-35 jaar die in het jaar voorafgaand aan de coronacrisis geregeld clubs en festivals bezochten is het laatste-jaar-gebruik van ketamine fors toegenomen, van 12,3% in 2016 naar 22,1% in 2020 (pre-corona). Ketamine wordt het vaakst (bij vrienden) thuis of tijdens een huisfeest gebruikt, maar ook op festivals.
- Onderzoek onder uitgaanders suggereert dat het ketaminegebruik tijdens de coronacrisis stabiel is gebleven, maar de patronen van gebruik zijn wel veranderd: sommigen zijn minder gaan gebruiken terwijl anderen juist meer zijn gaan gebruiken.
- In 35 groepen van kwetsbare jongeren uit dorpen en steden verspreid over heel Nederland, bleek in 2021 in 11 van deze groepen ketamine te worden gebruikt.
- Tussen 2015 en 2019 nam het aandeel ketamine-intoxicaties gemeld door EHBO's op grootschalige feesten toe. Vanwege het grotendeels uitblijven van (legale) feesten door de coronamaatregelen, nam het aantal meldingen van ketamine-intoxicaties in 2020 sterk af. Vergeleken met 2019 bleef het aandeel ketamine-intoxicaties bij ambulancediensten en ziekenhuizen in 2020 echter stabiel.
- Op langere termijn kan ketamine typische en soms ernstige klachten veroorzaken aan de urinewegen; ook zware buikkrampen, verslechtering van geheugen, psychische problemen en verslaving komen voor.
- Bij testservices ingeleverde ketaminepoeders bevatte in 2020 gemiddeld 79,5% ketamine, in 2019 was dat nog 76,9%. Er wordt sinds 2019 vaker een vervuiling met levamisol aangetroffen, een ontwormingsmiddel voor dieren. In 2020 ging het om 4,0% van de ketaminepoeders, vaak met een hoge concentratie (gemiddeld 47,4%) levamisol.
- Gebruikers die hun ketaminepoeders lieten testen betaalden in 2020 gemiddeld 23,80 euro per gram. Dat is vergelijkbaar met de prijs in de afgelopen jaren.

Ketamine in een oogopslag

Ketaminegebruik onder volwassenen (laatste-jaar-gebruik)

0,9%

van de
Nederlandse
volwassenen

0,5%
Vrouw

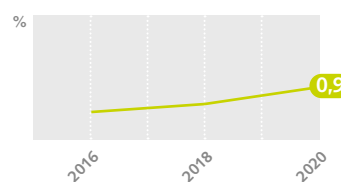
1,3%
Man

130.000
volwassenen
in Nederland

hebben in het afgelopen
jaar ketamine gebruikt

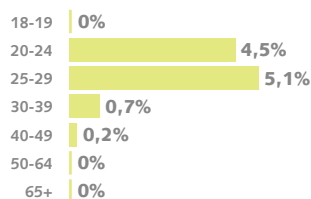
Bron: LSM-A 2020

Trend

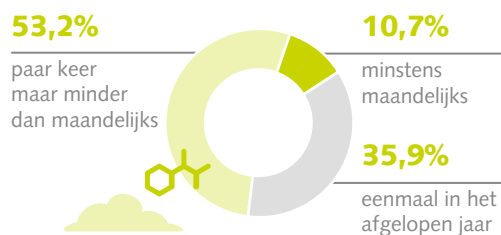
Bron: LSM-A 2020

Leeftijdsgroepen

Bron: LSM-A 2020

Frequentie ketaminegebruik

Bron: LSM-A 2020

Ketaminegebruik in subgroepen

Laatste-jaar-gebruik

22,1%
UITGAANDERS
16-35 jaar

Bron: HGU 2020

Prijs en samenstelling in 2020

Gemiddelde en interkwartielafstand

Prijs per gram

Bron: DIMS 2020

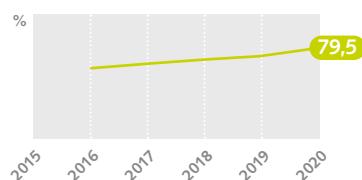
Percentage ketamine in poeder gekocht als ketamine

Bron: DIMS 2020

Trend

Percentage ketamine in poeder gekocht als ketamine

Bron: DIMS 2020

Definitie

Interkwartielafstand: geeft aan tussen welke waarden de helft van de ingeleverde monsters valt; 25% heeft een hogere waarde, en 25% heeft een lagere waarde.

ADHD-medicijnen: de belangrijkste ontwikkelingen

Stimulerende medicijnen die worden voorgeschreven voor de behandeling van ADHD, zoals Ritalin (methylfenidaat), worden ook gebruikt voor niet-medische doeleinden, zonder voorschrift van een arts. Het totale percentage laatste-jaar-gebruikers van ADHD-medicijnen onder volwassenen bleef tussen 2016 en 2020 gelijk. Het gebruik van deze medicijnen (ook) zonder recept nam wel toe, al gaat het nog steeds om relatief kleine aantallen. Veel genoemde redenen voor het oneigenlijk gebruik van ADHD-medicijnen zijn: beter kunnen functioneren, beter kunnen focussen, meer energie krijgen en langer kunnen doorgaan. Er zijn geen gegevens bekend over de mogelijke invloed van de coronamaatregelen op het gebruik van ADHD-medicijnen.

- Het percentage volwassenen dat ooit in het leven ADHD-medicijnen zoals Ritalin heeft gebruikt verschilt niet van 2018 en ligt in 2020 op 3,4%. Dat zijn 470.000 Nederlanders van 18 jaar en ouder. Het gaat hierbij om het gebruik met en zonder voorschrift van een arts.
- Het laatste-jaar-gebruik van ADHD-medicijnen is sinds 2016 stabiel en ligt in 2020 op 1,4%. Dat zijn 190.000 Nederlanders van 18 jaar en ouder. Het gaat hierbij om het gebruik met en zonder voorschrift van een arts.
- Het laatste-jaar-gebruik van ADHD-medicijnen (ook) zonder recept is in vergelijking met 2016 wel toegenomen en ligt in 2020 op 0,6% (80.000 volwassenen).
- Onder jongeren en jongvolwassenen van 16-35 jaar die in het jaar voorafgaand aan de coronacrisis geregeld clubs en festivals bezochten, lag het laatste-jaar-gebruik van ADHD-medicijnen voor niet-medische doeleinden in 2020 op 8,8% (pre-corona). De medicijnen worden in mindere mate gebruikt om het uitgaan langer vol te kunnen houden en worden met name gebruikt als prestatieverhogend middel voor studie of werk.
- Onder deze uitgaanders worden ADHD-medicijnen (voor niet-medische doeleinden) doorgaans niet frequent gebruikt. De meerderheid (80,8%) van de laatste-jaar-gebruikers nam deze medicijnen één keer of een paar keer in het afgelopen jaar, 8,3% gebruikte één keer per maand en 8,0% gebruikte een paar keer per maand.
- Het ooitgebruik van ADHD-medicijnen zoals Ritalin zonder recept is onder 15- en 16-jarige scholieren van het regulier voortgezet onderwijs sinds 2007 stabiel en ligt in 2019 op 2,4%.
- Er is weinig bekend over het gebruik van ADHD-medicijnen in groepen kwetsbare jongeren. Onder jongeren in de jeugdzorg komt het gebruik wel voor, maar dit is vermoedelijk vooral op voorschrift van een arts.
- Het Nationaal Vergiftigingen Informatie Centrum (NVIC) registreerde in 2020 in totaal 465 telefonische informatieverzoeken over gezondheidsklachten na Ritalingebruik (methylfenidaat), vergeleken met 508 in 2019. Het is niet bekend of het gaat om Ritalin op voorschrift van een arts of om het oneigenlijk gebruik van Ritalin.

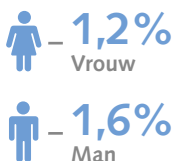
ADHD-medicijnen in een oogopslag

ADHD-medicijngebruik onder volwassenen (laatste-jaar-gebruik)

Gebruik onder volwassenen

1,4%

van de Nederlandse volwassenen, met en zonder recept

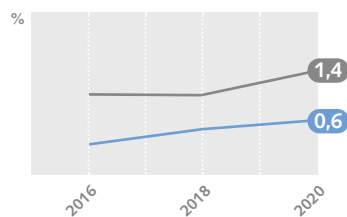

Bron: LSM-A 2020

190.000
volwassenen in Nederland

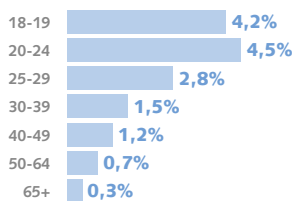
hebben in het afgelopen jaar ADHD-medicijnen gebruikt, met en zonder recept

Trend

— Met en zonder recept — (Ook) zonder recept
Bron: LSM-A 2020

Leeftijdsgroepen

Bron: LSM-A 2020

0,6%

van de Nederlandse volwassenen, (ook) zonder recept

80.000
volwassenen in Nederland

hebben in het afgelopen jaar ADHD-medicijnen gebruikt, (ook) zonder recept

Bron: LSM-A 2020

ADHD-medicijngebruik in subgroepen

Ooitgebruik

zonder recept

2,4%

VOORTGEZET ONDERWIJS

15-16 jaar

Bron: ESPAD 2019

Laatste-jaar-gebruik

zonder recept

8,8%

UITGAANDERS

16-35 jaar

Bron: HGU 2020

Alcohol: de belangrijkste ontwikkelingen

Bijna acht op de tien Nederlanders van 18 jaar en ouder drinken wel eens alcohol. In 2019 was dit aandeel al lager dan in 2014 en in 2020 is het verder gedaald. Sinds de Richtlijn Goede Voeding¹ in 2015 is ingevoerd, is er een stijging van het percentage volwassenen dat aan de norm voldoet. Twee belangrijke pijlers uit het Nationaal Preventieakkoord zijn het terugdringen van overmatig drinken² en zwaar drinken³. Overmatig drinken is in 2020 verder gedaald. Het percentage volwassenen dat zwaar drinkt fluctueert sinds 2014 maar lag in 2020 lager dan in 2018. Vrijwel alle uitgaande jongeren en jongvolwassenen drinken en zij drinken gemiddeld fors, zowel tijdens als voorafgaand aan het uitgaan. Tijdens de coronacrisis dronk bijna de helft van de uitgaande jongeren op minder dagen vergeleken met dezelfde periode in 2019. Onder scholieren in het regulier voortgezet onderwijs stagneerde in 2019 de daling in alcohol drinken en binge drinken⁴. Er waren in 2020 fors minder alcoholvergiftigingen en alcoholgerelateerd letsel, zowel onder volwassenen als onder jongeren, mogelijk vanwege de sluitingen van uitgaansgelegenheden en restricties tijdens de coronacrisis.

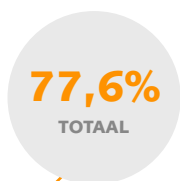
- Het percentage drinkers was jarenlang stabiel rond de 80%, maar daalde in 2020 naar 77,6%. Dat zijn 10.690.000 volwassen Nederlanders die (wel eens) drinken.
- Het aandeel dat drinkt volgens de richtlijn¹ steeg van 37,4% in 2014 naar 44,4% in 2020, dat zijn 6.120.000 volwassen Nederlanders.
- Het aandeel dat overmatig² drinkt daalde van 9,9% in 2014 naar 6,9% in 2020, dat zijn 1.160.000 volwassenen.
- Het aandeel dat zwaar³ drinkt ligt in 2020 op 7,7%, dat zijn 960.000 volwassenen. Dit aandeel is lager dan in 2018. Het zal moeten blijken of deze daling doorzet.
- Over het algemeen drinken meer mannen overmatig² en/of zwaar³, en houden vrouwen zich vaker aan de richtlijn¹. Verschillen tussen mannen en vrouwen in zwaar³ drinken lijken wel kleiner dan in 2014.
- Onder 18-24-jarigen is het overmatig² en zwaar³ drinken het hoogst. Overmatig drinken is ook onder de groep 65-74-jarigen relatief hoog.
- Mensen met een hoger of middelbaar opleidingsniveau drinken vaker zwaar³ dan mensen met een lager opleidingsniveau, maar er is geen verschil in overmatig² drinken.
- De laatste cijfers over het alcoholgebruik onder zwangere vrouwen stammen uit 2018. Toen dronk 4,2% van de vrouwen die wisten dat zij zwanger waren.
- Sinds de invoering van de coronamaatregelen dronk het merendeel van de volwassenen evenveel als in de periode ervoor. Een minderheid van de mensen is meer gaan drinken.
- Bijna één op de 8 volwassenen (12,2%) in Nederland dronk in 2020 maandelijks alcoholvrij bier. In 2018 was dat nog 9,6%.
- Het percentage 12-16-jarige scholieren dat het afgelopen jaar dronk, daalde tussen 2011 en 2015 van 56,3% naar 38,5%, maar stagneerde in 2017 en 2019 en ligt nu op 40,2%. Dezelfde trend zien we bij binge drinken⁴.
- Er zijn weinig verschillen in alcoholgebruik tussen jongeren uit het praktijkonderwijs, speciaal voortgezet onderwijs en residentiële jeugdzorg (RJZ) vergeleken met het regulier onderwijs. Wel hebben meer 12-15-jarige jongeren in de RJZ ervaring met alcohol (72%) dan leeftijdgenoten in het regulier onderwijs (42%).
- Onder de 16-35-jarigen die voor corona geregeld uitgingen in clubs of op festivals, werden op een uitgaansdag gemiddeld 5,7 glazen voor het uitgaan en 6,6 glazen tijdens het uitgaan gedronken. Mannen drinken gemiddeld meer dan vrouwen.
- Het aantal opnames in algemene ziekenhuizen waarbij een probleem met alcohol als nevendiagnose werd gesteld, steeg van 19.720 in 2015 naar 21.415 in 2018, terwijl het aantal hoofddiagnoses waarbij alcoholproblematiek een rol speelde licht daalde van 6.615 naar 5.770
- Het aantal alcoholintoxicaties bij spoedeisende hulpafdelingen daalde naar schatting van 6.500 in 2019 naar 4.200 in 2020, het aantal patiënten met alcoholgerelateerd letsel daalde van 18.900 naar 15.400, waarschijnlijk onder invloed van de coronamaatregelen.
- Het aantal alcoholgerelateerde sterftegevallen wordt in 2020 geschat op 2500 (marges: 1900–3900). De methodiek van de schatting verschilt van voorgaande jaren.

Alcohol in een oogopslag

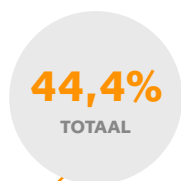
Alcoholgebruik onder volwassenen (laatste-jaar-gebruik)

Gebruik onder volwassenen

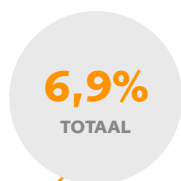
10.690.000
volwassenen
drinken **wel**
eens alcohol

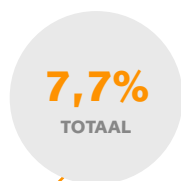
6.120.000
volwassenen
drinken **volgens**
de richtlijn alcohol

960.000
volwassenen
drinken **overmatig**
alcohol

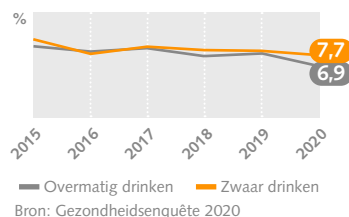

1.050.000
volwassenen
drinken **zwaar**
alcohol

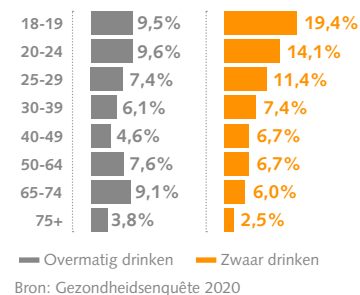

Bron: Gezondheidsenquête 2020

Trend

Leeftijdsgroepen

Alcoholgebruik in subgroepen

Uitgaanders

16-35 jaar

7,9 Glazen

Gemiddeld aantal glazen tijdens het uitgaan voor mannen

5,3 Glazen

Gemiddeld aantal glazen tijdens het uitgaan voor vrouwen

Bron: HGU 2020

Scholieren

12-16 jaar

40,2%

Laatste-jaar gebruik

26,2%

Laatste-maand gebruik

18,5%

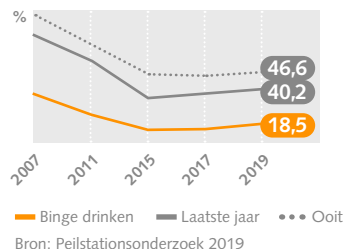
Binge drinken

18,6%

Meer dan 10 glazen onder scholieren die de afgelopen maand hebben gedronken

Bron: Peilstationsonderzoek 2019

Trend (scholieren)

Definities

1. Drinken volgens de richtlijn:

geen alcohol of niet meer dan één glas per dag

2. Overmatig drinken:

meer dan 21 glazen per week (mannen) of meer dan 14 glazen per week (vrouwen)

3. Zwaar drinken:

minimaal één keer per week 6 of meer glazen (mannen) of 4 of meer glazen (vrouwen) alcohol op één dag

4. Binge drinken:

minimaal een keer drinken van vijf of meer glazen alcohol bij één gelegenheid in de afgelopen maand

Preventie

Naleving leeftijdsgrens

38,0%

van de verkooppunten verkocht **geén** alcohol aan minderjarige mysteryshoppers

Bron: Bureau Objectief 2019

Nationaal Preventieakkoord Ambities voor 2040:

- Geen alcoholgebruik tijdens de zwangerschap
- Geen alcoholgebruik onder de 18 jaar
- Minder overmatig en zwaar alcoholgebruik
- De bewustwording van het eigen drinkgedrag neemt toe

Ziekenhuisopnames

Aantal in 2018

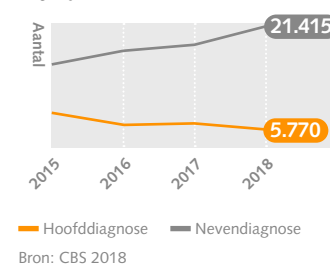
Hoofddiagnoses

Nevendiagnoses

Bron: CBS 2018

Trend

Tabak:

de belangrijkste ontwikkelingen

Tussen 2014 en 2020 daalde onder volwassenen het percentage dat wel eens rookte en daalde ook het percentage dagelijkse rokers. In 2020 had 1,1% van de volwassenen regelmatig een elektronische sigaret gebruikt. Onder de laag- en middelbaar opgeleiden bleef het percentage rokers en dagelijkse rokers hoger liggen dan onder de hoogopgeleiden. Deze verschillen in het roken tussen hoog- en laagopgeleiden vormen een belangrijke oorzaak van sociaaleconomische gezondheidsverschillen. Onder de rokers die bleven roken tijdens de coronamaatregelen, lag het percentage dat meer was gaan roken hoger dan het percentage dat minder was gaan roken. Het roken onder scholieren tussen 12 en 16 jaar daalt sinds 2011, maar deze daling stagneerde in 2019. Binnen Europa hoort Nederland, gekeken vanaf de leeftijd van 15 jaar, bij de landen met de laagste percentages rokers. Van alle sterfgevallen onder mensen van 20 jaar en ouder, kan 12,7% aan roken worden toegeschreven.

- Het percentage dat wel eens rookte daalde van 25,7% in 2014 naar 20,2% in 2020, dat zijn 2.790.000 volwassen Nederlanders die nog rookten in 2020.
- Het percentage dagelijkse rokers daalde van 19,7% in 2014 naar 14,9% in 2020, dat zijn omgerekend 2.050.000 volwassenen.
- In 2020 gebruikte 1,1% van de volwassenen regelmatig een elektronische sigaret, 0,7% gebruikte elke dag een elektronische sigaret. Rokers gebruikten vaker een elektronische sigaret dan ex-rokers en nooit-rokers.
- Onder de rokers die bleven roken, ligt het percentage dat meer is gaan roken door de coronacrisis hoger dan het percentage dat minder is gaan roken. Van de rokers was 28,9% door de coronacrisis meer gaan roken, en was 15,2% minder gaan roken.
- Onder de laag- en middelbaar opgeleiden bleef in 2020 het percentage rokers hoger liggen dan onder de hoogopgeleiden, 23,9% tegenover 14,4%. Ook het percentage dagelijkse rokers bleef in 2020 hoger liggen onder de laagopgeleiden (20,7%) en de middelbaar opgeleiden (17,8%), vergeleken met de hoogopgeleiden (8,2%).
- De verschillen in het roken tussen hoog- en laagopgeleiden vormen een belangrijke oorzaak van sociaaleconomische gezondheidsverschillen.
- In de 27 landen van de Europese Unie samen genomen met het Verenigd Koninkrijk, in 2020, rookte 23% van de bevolking van 15 jaar en ouder. Met 12%, gekeken naar de leeftijd van 15 jaar en ouder, hoort Nederland bij de landen met de laagste percentages rokers.
- De rokers van 18 jaar en ouder rookten in 2020 gemiddeld 10,2 sigaretten per dag. De laagopgeleide rokers rookten gemiddeld 12,7 sigaretten per dag, de hoogopgeleide rokers rookten gemiddeld 7,7 sigaretten per dag.
- In 2020 had van de rokers van 18 jaar en ouder 35,6% een serieuze stoppoging gedaan.
- In 2020 lag het percentage rokers het hoogst in de leeftijdsgroep van 25-29 jaar (27,2%). Het percentage dagelijkse rokers lag het hoogst in de leeftijdsgroep van 40-49 jaar (18,9%).
- Onder scholieren van 12 tot en met 16 jaar daalde het percentage dat in de afgelopen maand had gerookt van 16,9% in 2011 naar 7,8%, in 2017, maar in 2019 stagneerde dit op 7,7%.
- In 2020 had van de 16-35-jarigen die voor corona geregeld uitgingen in clubs of op festivals, 60,4% in het afgelopen jaar gerookt en 23% rookte dagelijks.
- Ongeveer een op de drie rokende uitgaanders van 16-35 jaar stak niet vaker dan eens per maand een sigaret op. Op uitgaansdagen rookten de uitgaanders flink meer dan op dagen dat zij niet uitgingen: respectievelijk gemiddeld 11,1 sigaretten tegenover 7,5 sigaretten.
- Het percentage rokers ligt relatief hoog onder kwetsbare groepen van jongeren in het speciale onderwijs, met name het cluster 4-onderwijs en onder jongeren in de residentiële jeugdzorg. Zo was in 2019 10% van de jongeren in het cluster 4 onderwijs dagelijks roker versus 2% van de scholieren van het reguliere onderwijs (12-16 jaar). Onder jongeren van de residentiële jeugdzorg rookte 26% dagelijks (12-15 jaar).
- In 2019 overleden in Nederland naar schatting 19.272 mensen van twintig jaar en ouder aan de directe gevolgen van roken, exclusief de sterfte door meerroken. Dit betekent dat in Nederland 12,7% van alle sterfgevallen onder mensen van 20 jaar en ouder aan roken kan worden toegeschreven.

Tabak in een oogopslag

Tabaksgebruik onder volwassenen (wel eens roken en dagelijks roken)

Gebruik onder volwassenen

2.790.000
volwassenen
in Nederland
roken

2.050.000
volwassenen
in Nederland
roken dagelijks

20,2%
TOTAAL

14,9%
TOTAAL

17,7%
Vrouw

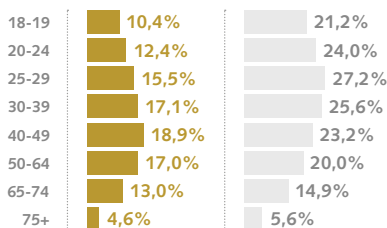
13,5%
Vrouw

22,8%
Man

16,2%
Man

Bron: Gezondheidsenquête 2020

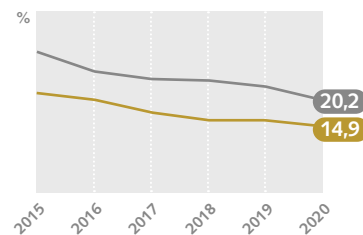
Leeftijdsgroepen

— Dagelijkse rokers — Rokers totaal

Bron: Gezondheidsenquête 2020

Trend

— Dagelijkse rokers — Rokers totaal

Bron: Gezondheidsenquête 2020

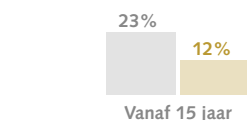
Stopgoging

32,8%

van de volwassen rokers
deed een stopgoging.

Bron: NET 2020

Internationale vergelijking

— EU-gemiddelde — Nederland

Bron: EMCDDA 2019

Aan roken gerelateerde sterfte naar (meest voorkomende) aandoening in 2019

8.387
LONGKANKER

3.212
Vrouwen

5.175
Mannen

5.248
COPD

2.359
Vrouwen

2.889
Mannen

1.170
CORONAIRE
HARTZIEKTEN

301
Vrouwen

869
Mannen

693
HARTFALEN

304
Vrouwen

389
Mannen

547
BEROERTE

194
Vrouwen

353
Mannen

19.272
TOAAL

7.506
Vrouwen

11.766
Mannen

Bron: RIVM, CBS 2019

Tabaksgebruik uitgaanders

Uitgaanders

60,4%

Laatste-jaar-gebruik

23,0%

Dagelijks gebruik

16-35 jaar

Bron: HGU 2020

Tabaksgebruik scholieren

Scholieren

17,0%

Ooitgebruik

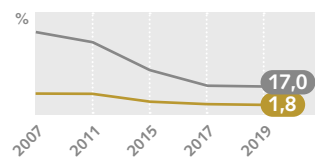
1,8%

Dagelijks gebruik

12-16 jaar

Bron: Peilstationsonderzoek 2019

Trend onder scholieren

— Dagelijkse rokers — Ooit (totaal)

Bron: Peilstationsonderzoek 2019

Preventie

Naleving leeftijdsgrens

50,2%

van de verkooppunten
verkocht **geén** tabak aan
minderjarige mysteryshoppers

Bron: Bureau Objectief 2020

Nationaal Preventieakkoord Ambities voor 2040:

- Het percentage rokers binnen de volwassen bevolking ligt lager dan 5%
- Er beginnen geen minderjarigen meer met roken
- Geen gebruik onder zwangere vrouwen

Illegale handel, productie en bezit van drugs

In 2020 is het aantal geregistreerde verdachten van Opiumwetmisdriven afgenomen. De Douane nam tijdens de coronacrisis meer cannabis, cocaïne, ecstasy/MDMA en amfetamine in beslag. Ook het aantal ontmantelde productielocaties voor synthetische drugs en methamfetamine en cocaïnewaterrijen was onverminderd hoog. Daarentegen zijn in 2020 minder hennepkwekerijen ontmanteld. Dit is terug te zien in de instroom van Opiumwetzaken bij het Openbaar Ministerie (OM): de coronamaatregelen hebben deels geleid tot een afname van dagvaardingen en gerechtelijke afdoeningen. Het aandeel softdrugsdelicten in de instroom van Opiumwetzaken nam opnieuw af; het merendeel van de instroom bestaat ook in 2020 uit harddrugsdelicten.

Georganiseerde misdaad en drugshandel

- Het aantal opsporingsonderzoeken naar georganiseerde criminaliteit waarbij drugs het eerste aandachtsgebied is, nam toe tussen 2015 en 2020. In 2020 ging het in totaal om 651 opsporingsonderzoeken: 121 naar grootschalige hennepsteelt, 248 naar cocaïne of heroïne en 282 opsporingsonderzoeken naar synthetische drugs.
- Tussen 2010 en 2019 schommelde het aantal liquidaties rond een gemiddelde van 25,5 liquidaties per jaar. In Nederland zijn deze meestal het gevolg van conflicten gerelateerd aan de handel in drugs.

Inbeslagnames van drugs en ontmantelingen van productielocaties

- De politie nam in 2020 een groter aantal kilo's cannabistoppen in beslag dan in 2019. Ook het aantal kilo's cocaïne, ecstasy/MDMA, amfetamine, hasjiesj en qat dat de Douane in beslag nam, steeg. Daarnaast werd in 2020 in totaal 8.314 kilo (pre-)precursoren voor de productie van synthetische drugs in beslag genomen. Dat is een halvering van wat in 2019 werd geregistreerd.
- Het aantal gemelde ontmantelde productielocaties en opslagplaatsen van synthetische drugs nam in 2020 verder toe. Daar staat tegenover dat het aantal aangetroffen dumplocaties in 2020 opnieuw is afgenomen in vergelijking met voorgaande jaren. Er waren indicaties dat afval vaker achterbleef op productielocaties, meer afval in de bodem en oppervlaktewater verdween en dat de hoeveelheid afval per dumping is toegenomen. Het aantal ontmantelde methamfetaminelaboratoria en cocaïnewaterrijen

nam toe in 2020. De daling van het aantal geruimde hennepkwekerijen zette door in 2020.

Opiumwetdelicten in de strafrechtsketen

- In 2020 steeg het aantal door de politie geregistreerde softdrugsincidenten (bezit en handel) en daalde het aantal door de politie geregistreerde harddrugsincidenten (bezit en handel). In 2019 stegen beide typen incidenten na een daling in de periode 2014-2018.
- Het aantal door de politie geregistreerde verdachten van Opiumwetmisdriven en het aantal geregistreerde Opiumwetmisdriven namen in 2020 af ten opzichte van 2019, toen zowel het aantal geregistreerde verdachten als het aantal misdrijven steeg.
- In vergelijking met 2019 is de totale instroom van Opiumwetzaken bij het OM in 2020 gedaald. De afname deed zich voor bij zowel soft- als harddrugzaken. Ten opzichte van de totale instroom van zaken bij het OM daalde het aandeel Opiumwetzaken in 2020, net als in de drie voorgaande jaren.
- Het relatieve aandeel van softdrugzaken in de instroom van Opiumwetdelicten bij het OM nam opnieuw licht af (naar 43%), ten gunste van het aandeel harddrugzaken. Daarmee is de categorie harddrugzaken met 49% voor het derde achtereenvolgende jaar de grootste. Bij de harddrugdelicten gaat het meestal om bezit van een harddrug, bij de softdrugdelicten gaat het meestal om cannabisteelt.
- In 2020 daalde, mogelijk mede als gevolg van de coronamaatregelen, het aandeel gedagvaardde zaken in het totaal van door het OM behandelde misdrijfzaken. Ook het aandeel Opiumwetzaken dat het OM voor de rechter bracht daalde.

- In 2020 daalde ook het aantal afdoeningen van Opiumwetzaken door de rechter: vanwege de coronamaatregelen hebben in maart-mei 2020 nagenoeg geen zittingen plaatsgevonden, waardoor de voorraad strafzaken voor behandeling op zitting snel opliep. Daardoor zijn zaken door het OM opnieuw beoordeeld en zijn in toenemende mate zaken door het OM zelf afgedaan. Dit geldt niet alleen voor Opiumwetzaken; ook het totaal aantal gerechtelijke afdoeningen van misdrijfzaken daalde.
- Bij de rechter eindigde in 2020 ruwweg ruim één op de twaalf zaken in vrijspraak. Daarmee zet de dalende lijn van de afgelopen jaren door. Het aandeel vrijspraken blijft het hoogst in softdrugzaken. De taakstraf en de (deels) onvoorwaardelijke vrijheidsstraf waren de meest voorkomende sancties in Opiumwetzaken. Taakstraffen werden vooral opgelegd in softdrugzaken, onvoorwaardelijke

vrijheidsstraffen vooral in harddrugzaken; dit beeld is de afgelopen jaren ongewijzigd.

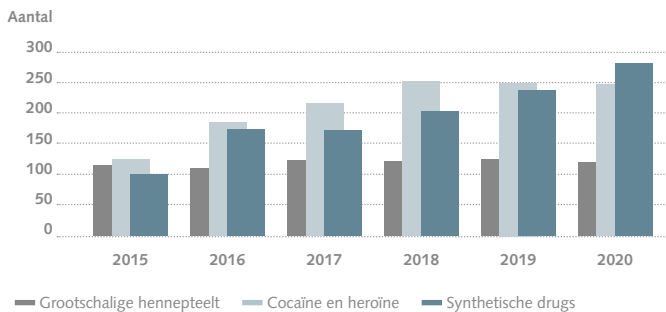
- In 2020 stabiliseerde het aandeel personen dat gedetineerd is vanwege een Opiumwetdelict op 20% van de gevangenispopulatie.

Strafrechtelijke recidive van Opiumwetdelinquenten

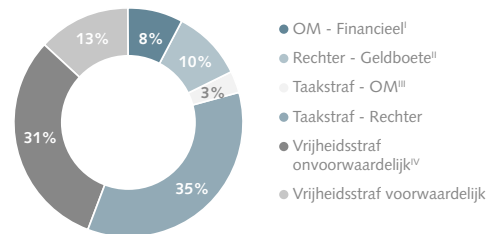
- Een kleine groep Opiumwetovertreders komt relatief snel opnieuw in aanraking met de politie vanwege een drugsdelict: in de meest recente jaren 10% binnen twee jaar, 15% binnen vier jaar en 18% binnen zes jaar. De percentages over twee-, vier- en zesjarige recidive waren relatief stabiel over de afgelopen paar jaar.

Tabellen en figuren

Strafrechtelijke onderzoeken georganiseerde drugscriminaliteit (arrondissementsparketten en Landelijk Parket)

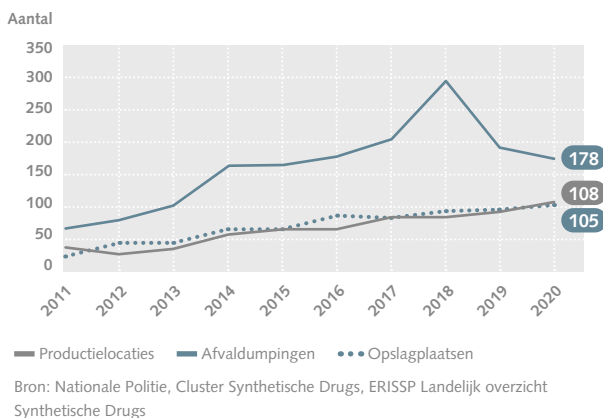

Opiumwetzaken naar sanctietype OM of rechter in eerste aanleg in 2020

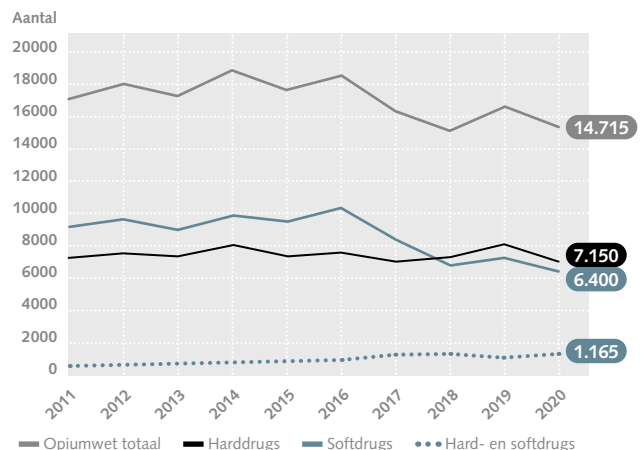

I. OM: Financieel (transactie en strafbeschikking). II. Rechter: Geldboete (deels) onvoorwaardelijk. III. Taakstraf-OM (transactie en strafbeschikking). IV. Vrijheidsstraf (deels) onvoorwaardelijk. Bron: OMDATA/RACmin, bewerking WODC.

Ontmantelde productie-, opslaglocaties en afval-dumplocaties voor productie van synthetische drugs

Opiumwetzaken ingestroomd bij het OM, naar hard- en softdrugs

Criminaliteit en overlast door alcohol- en drugsgebruikers

In 2020 zijn bij de politie als alcohol- of harddrugsgebruiker geregistreerde verdachten in mindere mate verdacht van vermogensdelicten. Het aandeel geweldsdelicten nam juist toe. Tijdens detentie zijn in 2020 minder urinecontroles afgenomen en ook het aandeel positieve urinetests nam af. Mogelijk is dit het gevolg van aangepast beleid rondom drugscontroles als gevolg van de coronamaatregelen. De afgelopen jaren was er een stijgende trend in het aantal verdachten van rijden onder invloed. Het coronajaar 2020 lijkt die ontwikkeling te doorbreken. De activiteiten van de reclassering zijn in 2020 door de coronamaatregelen beperkt.

Alcohol- en drugsgerelateerde criminaliteit

- In 2020 was het aantal verdachten dat als 'alcoholist' in de politieregistratie staat vergelijkbaar met 2019. De groep verdachten met de gevarenclassificatie 'harddrugsgebruiker' is enigszins toegenomen. De verdachten die als 'alcohol- of drugsgebruiker' geregistreerd werden, pleegden net als in voorgaande jaren voornamelijk vermogensdelicten. Ook geweldsdelicten (tegen personen), verkeersdelicten en Opiumwetdelicten kwamen regelmatig voor. Het aandeel geweldsdelicten steeg in 2020, terwijl het aandeel vermogensdelicten afnam.
- In 2020 ontving ongeveer een derde van de gedetineerden forensische zorg voor middelengebruik-gerelateerde problematiek, terwijl ongeveer de helft van de volwassen justitiabelen een verslaving had.
- In 2020 werd in 6% van de urinecontroles in gevangenis drugsgebruik geconstateerd. In 2019 ging het om ongeveer 8%. Het aantal afgenomen urinetests was in 2020 bijna een derde lager dan in 2019. Wijzigingen in de drugscontroles tijdens de coronapandemie zijn mogelijk van invloed geweest op het aantal afgenomen tests en het percentage positieve tests. Daarnaast zijn er signalen dat in toenemende mate synthetische drugs die lastig in urine te detecteren zijn tijdens detentie worden gebruikt.
- Na een toename van het aantal geregistreerde verdachten van rijden onder invloed in 2018 en 2019 was dit aantal in 2020 terug op het niveau van 2018. De stijgende trend van het aantal door de rechter afgedane zaken voor rijden onder invloed lijkt in 2020 doorbroken te worden: in 2019 ging het om bijna 11.000 zaken en in 2020 om ongeveer 8.700 zaken. Deze daling hangt mogelijk samen met de coronamaatregelen.
- De verdachten van rijden onder invloed werden, net als in voorgaande jaren, in bijna alle zaken schuldig bevonden.
- Uit een periodiek onderzoek met een aselechte steekproef van automobilisten blijkt dat in de periode 2017-2019 het aandeel bestuurders met een te hoge alcoholconcentratie in het bloed is toegenomen. Sinds de invoering van de Wet Middelonderzoek per 1 juli 2017 is het aantal drugsonderzoeken wegens rijden onder invloed bij het NFI fors toegenomen. Ook het aantal onderzoeken naar de rijgeschiktheid van personen wegens mogelijk problematisch drugsgebruik nam toe tussen 2017 en 2019. Het aantal opgelegde maatregelen rondom alcohol en verkeer daalde in 2020.
- In 2020 stonden 29.660 cliënten onder reclasseringstoezicht. Dat is minder dan in 2018 en 2019 (respectievelijk 32.387 en 31.562 cliënten). Het aandeel cliënten dat onder reclasseringstoezicht stond na een delict dat met drugs te maken had, was in 2020 vergelijkbaar met 2019.
- De reclassering bracht in 2020 minder adviezen uit en voerde minder toezichten en werkstraffen uit als gevolg van de beperkingen die voortkwamen uit de coronamaatregelen. Ook het aantal gedragstrainingen was daardoor lager dan in voorgaande jaren. Door de coronamaatregelen vond toezicht veelal digitaal plaats of via elektronische monitoring en konden werkstraffen een aantal maanden niet worden uitgevoerd.
- In 2020 is het aantal justitiabelen met een Maatregel Inrichting Stelselmatige Daders (ISD-maatregel) licht afgenomen, terwijl het aandeel dat buiten een penitentiaire instelling zorg ontving licht is toegenomen in vergelijking met 2019.

Alcohol- en drugsgerelateerde overlast

- In 2020 nam het aantal door de politie geregistreerde overlastincidenten door alcohol en drugs opnieuw flink toe. Mogelijk was de inwerkingtreding van de Wet Middenonderzoek bij geweldplegers (per 1 juli 2017) van invloed op de stijgende trend van de afgelopen jaren: opsporingsinstanties kregen meer mogelijkheden om drugsgebruik bij geweldsincidenten te signaleren. De relatief sterke stijging van overlastincidenten in 2020 houdt mogelijk verband met de beperkingen in de toegang tot zorg tijdens de coronapandemie.
- Het aantal geregistreerde overlastincidenten voor alcohol en drugs (per 10.000 inwoners) steeg in 2020 vooral in de provincies Noord-Brabant, Zuid-Holland, Utrecht en Limburg (in vergelijking met 2019).
- De meest recente cijfers (uit 2019) tonen dat coffeeshopoverlast (door klanten of niet-klanten) in de meeste onderzochte gemeenten niet of nauwelijks voorkwam. Dit beeld is vergelijkbaar met voorgaande jaren. Als er overlast was, ging het voornamelijk om verkeersopstoppingen, parkeerproblemen en rondhangende mensen.

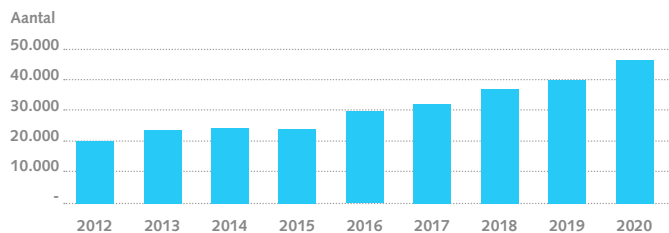
Tabellen en figuren

Aandeel^I en aantal^{II} geregistreerde verdachten rijden onder invloed, 2011-2020

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
% rijden onder invloed	70	67	65	64	62	62	63	65	67	64
Aantal rijden onder invloed (afgerond, *1000)	44	39	34	31	27	26	25	28	32	28
Totaal aantal verkeersmisdrijven (afgerond, *1000)	64	58	52	49	43	42	40	44	48	44

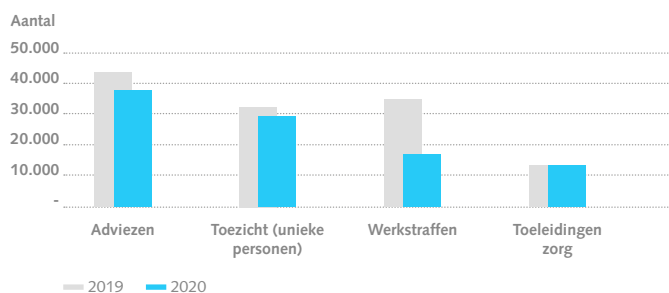
I. Aandeel van totaal aantal geregistreerde verdachten voor verkeersmisdrijven. II. Aantallen door de politie geregistreerde verdachten van misdrijven in duizendtallen.
Bron: CBS Statline, bewerking Regioplan.

Geregistreerde incidenten van overlast door alcohol en drugs, 2012-2020

Bron: Data.politie.nl

Activiteiten van de reclassering, 2019 en 2020

Bron: SVG

Figuren en tabellen

Tabel 1. Overzichtstabel kerncijfers gebruik van verschillende drugs, alcohol en tabak in de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder, 2015-2020

(cijfers worden in procenten weergegeven)

		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Alcohol	Laatste jaar	80,8	80,4	79,5	80,4	79,1	77,6
	Overmatig drinken	9,5	8,8	9,2	8,2	8,5	6,9
	Zwaar drinken	10,0	8,5	9,0	9,0	8,5	7,7
	Drinken volgens de richtlijn	38,2	39,4	40,1	39,8	41,5	44,4
Tabak	Dagelijks en niet-dagelijks rokers ^I	26,3	24,1	23,1	22,4	21,7	20,2
	Dagelijks roken	19,5	18,6	17,2	16,0	15,9	14,9
Cannabis	Laatste jaar	6,7	6,6	7,2	7,5	7,2	7,8
	(Bijna) dagelijks gebruik	1,2	1,2	1,0	1,6	1,6	1,7
Cocaïne	Laatste jaar	1,6	1,7	1,8	1,6	1,9	1,6
Heroïne	Laatste jaar	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0
Ecstasy	Laatste jaar	2,8	2,9	2,7	2,8	3,4	3,1
Amfetamine	Laatste jaar	1,3	1,4	1,4	1,1	1,7	1,3
NPS	Laatste jaar	-	-	-	-	-	1,0
GHB	Laatste jaar	0,5	0,3	0,4	0,4	0,4	0,5
Slaap- en kalmeringsmiddelen	Laatste jaar	-	10,5	-	10,2	-	9,3
	(Ook) zonder recept ^{II}	-	-	-	3,0	-	3,2
Lachgas	Laatste jaar	-	-	-	2,7	3,2	2,1
Ketamine	Laatste jaar	-	0,5	-	0,6	-	0,9
ADHD-medicijnen	Laatste jaar	-	1,1	-	1,1	-	1,4
	(Ook) zonder recept ^{III}	-	0,3	-	0,5	-	0,6

Percentage gebruikers in de algemene bevolking van 18 jaar en ouder. Voor drugs gaat het om het percentage volwassenen dat in het afgelopen jaar een bepaald middel heeft gebruikt. Voor het gebruik van tabak en cannabis wordt daarnaast het percentage dagelijkse gebruikers weergegeven. Voor het gebruik van alcohol worden de kernindicatoren uit het Nationaal Preventieakkoord weergegeven: percentage dat overmatig alcohol drinkt (meer dan 21 glazen per week voor mannen en meer dan 14 glazen per week voor vrouwen), percentage dat zwaar drinkt (minimaal één keer per week 6 of meer glazen op één dag voor mannen en minimaal één keer per week 4 of meer glazen op één dag voor vrouwen) en percentage dat volgens de richtlijn drinkt (geen alcohol of niet meer dan één glas per dag). Niet alle ogenschijnlijke verschillen over de jaren zijn statistisch significant. Zie voor duiding van de trends de digitale NDM.

– = geen gegevens beschikbaar. NPS: nieuwe psychoactieve stoffen.

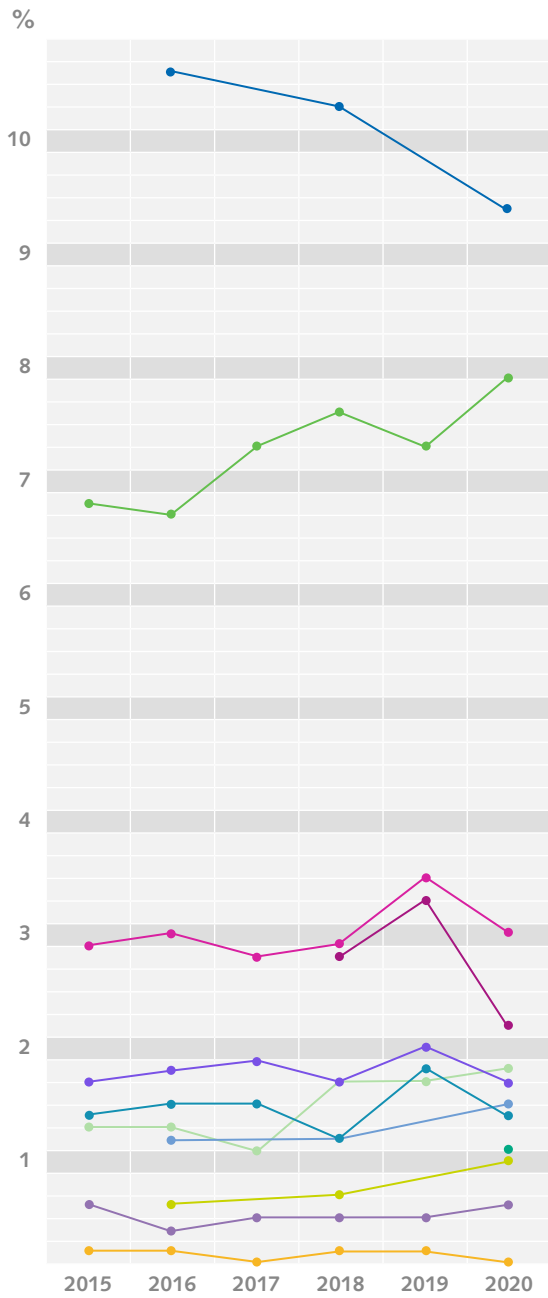
I. Percentage dat 'ja' heeft geantwoord op de vraag 'Rookt u wel eens?'

II. Gebruik van slaap- en kalmeringsmiddelen (ook) zonder recept is onderdeel van het gebruik van slaap- en kalmeringsmiddelen in het algemeen.

III. Gebruik van ADHD-medicijnen (ook) zonder recept is onderdeel van het gebruik van ADHD-medicijnen in het algemeen.

Bronnen: Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor CBS in samenwerking met het RIVM en het Trimbos-instituut en LSM-A/Leefstijlmonitor, Trimbos-instituut in samenwerking met het RIVM en het CBS.

Figuur 1A. Trends in laatste-jaar-gebruik van verschillende drugs in de bevolking van 18 jaar en ouder, 2015-2020

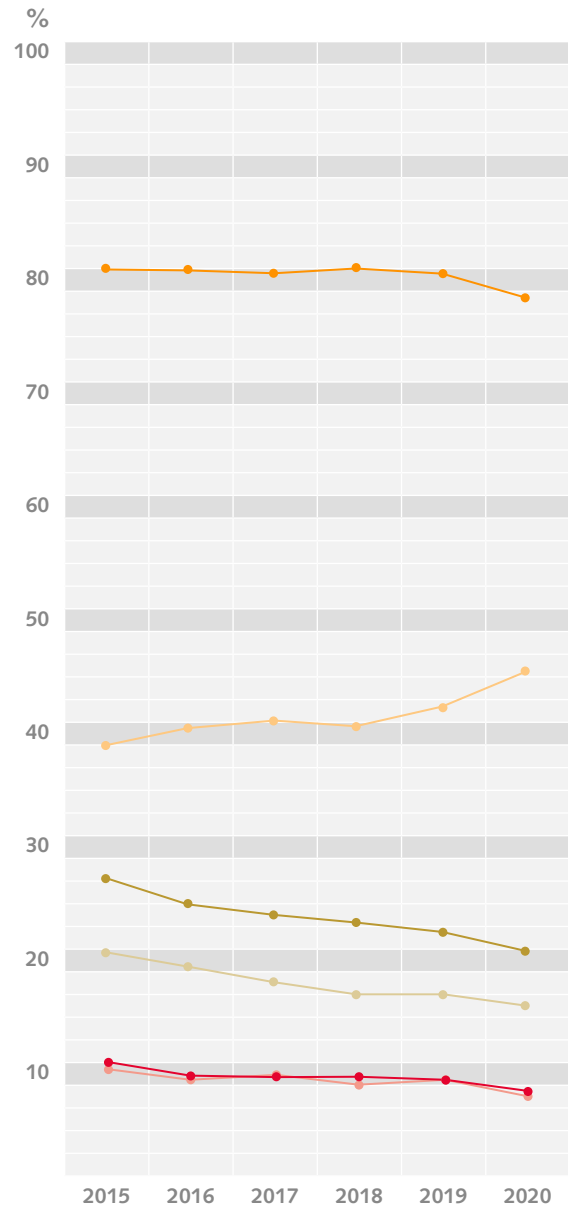

Bron: Gezondheidsenquête en LSM-A 2020

Middelen figuur 1A

- Slaap-kalmering
- Cocaine
- NPS
- Cannabis
- Amfetamine
- Ketamine
- Ecstasy
- Cannabis dagelijks
- GHB
- ADHD-medicijnen
- Heroïne
- Lachgas

Figuur 1B. Trends in laatste-jaar-gebruik van alcohol en tabak in de bevolking van 18 jaar en ouder, 2015-2020

Bron: Gezondheidsenquête 2020

Middelen figuur 1B

- Wel eens alcohol
- Drinken volgens richtlijn
- Zwaar drinken
- Tabak
- Tabak dagelijks
- Overmatig drinken

Percentage gebruikers in de algemene bevolking van 18 jaar en ouder. Voor drugs gaat het om het percentage volwassenen dat in het afgelopen jaar een bepaald middel heeft gebruikt. NPS: nieuwe psychoactieve stoffen.

Bron: Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor CBS in samenwerking met het RIVM en het Trimbos-instituut en LSM-A/Leefstijlmonitor, Trimbos-instituut in samenwerking met het RIVM en het CBS.

Tabel 2. Overzichtstabel kerncijfers gebruik van verschillende drugs, alcohol en tabak onder jongeren van het regulier voortgezet onderwijs (12-16 jaar), 2011-2019

(cijfers worden in procenten weergegeven)

		2011	2015	2017	2019
Alcohol					
	Ooit	66,2	45,4	44,8	46,6
	Laatste maand	37,8	25,5	25,0	26,2
	Binge drinken	24,7	17,8	17,7	18,5
Tabak					
	Ooit	33,2	22,8	17,3	17,0
	Laatste maand	16,9	10,6	7,8	7,7
	Dagelijks roken	6,3	3,1	2,1	1,8
Cannabis					
	Ooit	13,8	9,7	9,2	10,4
	Laatste maand	6,4	4,9	4,7	5,3
Cocaïne					
	Ooit	1,4	1,3	-	1,1
	Laatste maand	0,7	0,5	-	0,6
Heroïne					
	Ooit	0,6	0,4	-	0,3
	Laatste maand	0,2	0,2	-	0,1
Ecstasy					
	Ooit	2,0	1,9	1,0	1,7
	Laatste maand	0,8	0,6	0,4	0,8
Amfetamine					
	Ooit	1,5	1,1	-	1,2
	Laatste maand	0,5	0,6	-	0,7
NPS^I (15-16 jaar)					
	Ooit	-	-	-	1,5
GHB					
	Ooit	0,5	0,4	-	0,3
	Laatste maand	-	0,2	-	0,1
Slaap- en kalmeringsmiddelen^I (15-16 jaar)					
(met recept)	Ooit	9,0	8,0	-	8,3
(zonder recept) ^{II}	Ooit	9,0	11,0	-	11,0
Lachgas					
	Ooit	-	7,8	9,4	9,9
	Laatste maand	-	2,4	2,5	2,5
ADHD-medicijnen^I (15-16 jaar)					
(met recept)	Ooit	5,8	7,4	-	6,2
(zonder recept) ^{III}	Ooit	3,1	3,2	-	2,4

Percentage scholieren van het regulier voortgezet onderwijs (12-16 jaar) dat ervaring heeft met een middel en het percentage dat het middel in de afgelopen maand heeft gebruikt. Voor tabak wordt ook het percentage dagelijkse rokers weergegeven en voor alcohol het percentage binge drinken in de afgelopen maand. Binge drinken is meer dan 5 glazen drinken bij één gelegenheid, gemeten onder alle scholieren. Niet alle ogenschijnlijke verschillen over de jaren zijn statistisch significant. Zie voor duiding van de trends de digitale NDM. – = geen gegevens beschikbaar. NPS: nieuwe psychoactieve stoffen.

- I. Onder scholieren van 15-16 jaar, zoals uitgevraagd in het European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD).
- II. Gebruik van slaap- en kalmeringsmiddelen (ook) zonder recept is onderdeel van het gebruik van slaap- en kalmeringsmiddelen in het algemeen.
- III. Gebruik van ADHD-medicijnen (ook) zonder recept is onderdeel van het gebruik van ADHD-medicijnen in het algemeen.

Bronnen: Peilstationsonderzoek scholieren/Leefstijlmonitor, Trimbos-instituut in samenwerking met het RIVM; HBSC/Leefstijlmonitor, Universiteit Utrecht, Trimbos-instituut, SCP in samenwerking met het RIVM; ESPAD.

Tabel 3. Laatste-jaar-gebruik (ten minste één keer in het laatste jaar) van verschillende drugs, alcohol en tabak onder uitgaande jongeren en jongvolwassenen (16-35 jaar) en laatste-jaar-gebruik in de algemene bevolking (15-34 jaar). Peiljaar 2020 en 2019

(cijfers worden in procenten weergegeven)

	Laatste-jaar-gebruik onder 16-35-jarige uitgaanders	Laatste-jaar-gebruik onder 15-34-jarigen uit de algemene bevolking ⁽¹⁾
Alcohol	98,2	78,8
Tabak	60,4	24,6
Cannabis	51,0	15,5
Cocaïne	26,2	4,6
Heroïne	0,1	0,1
Ecstasy	43,9	8,5
Amfetamine	22,7	4,1
2C-B	14,8	4,0
4-FA/4-FMP	5,1	0,9
GHB	4,0 ^{II}	0,7
Lachgas	35,2	9,9
Ketamine	22,1	-
ADHD-medicijnen	8,8	-

Percentage laatste-jaar-gebruikers van verschillende drugs, alcohol en tabak onder uitgaanders (16-35 jaar) en de algemene bevolking (15-34 jaar). Uitgaanders zijn uitgaande jongeren en jongvolwassenen die in het afgelopen jaar tenminste één keer een festival of club hebben bezocht.

– = geen gegevens beschikbaar. I. Percentage dat 'ja' heeft geantwoord op de vraag 'Rookt u wel eens?'
Toevoegen van een voetnoot:

- I. In Het Grote Uitgaansonderzoek is expliciet gevraagd naar de situatie voor corona, om die reden zijn de Gezondheidsenquête-gegevens over 2019 ter vergelijking opgenomen.
- II. GHB- en GBL-gebruikers.

Bron: Het Grote Uitgaansonderzoek en de Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor CBS in samenwerking met het RIVM en het Trimbos-instituut en LSM-A/Leefstijlmonitor, Trimbos-instituut in samenwerking met het RIVM en het CBS.

**Tabel 4. Gebruik van verschillende drugs, alcohol en tabak onder subgroepen van jongeren.
Peiljaren 2019 en 2020**

(cijfers worden in procenten weergegeven)

		Praktijkonderwijs	Cluster 4 onderwijs	Cluster 3 onderwijs	Residentiële jeugdzorg (RJZ)	
Peiljaar		2019	2019	2019	2020	2020
Leeftijdsgroepen (jaar)		12-16	12-16	12-19	12-15	16-17
Alcohol						
	Ooit	30,2	46,2	46	72	88
	Laatste maand	16,8	23,7	13	26	49
Tabak						
	Ooit	21,4	31,2	-	63	77
	Laatste maand	12,9	18,7	-	40	61
	Dagelijks roker	5,5	10,0	-	26	47
Cannabis						
	Ooit	7,4	19,5	8	52	65
	Laatste maand	4,1	12,4	- ¹	31	43
Cocaïne						
	Ooit	2,3	4,2	-	8	15
	Laatste maand	1,1	1,7	-	1,0	1,1
Ecstasy						
	Ooit	2,6	6,2	<0,1	18	34
	Laatste maand	1,6	2,2	- ¹	3	14
Amfetamine						
	Ooit	2,0	4,6	-	11	19
	Laatste maand	1,3	1,7	-	2,9	4,0
Lachgas						
	Ooit	11,0	17,0	11	28	39
	Laatste maand	4,7	6,7	- ¹	12	12

Percentage gebruikers van verschillende drugs, alcohol en tabak onder verschillende subgroepen jongeren. Vanwege verschillen in leeftijdsgroepen en methoden van onderzoek zijn de gegevens niet goed vergelijkbaar. Cluster 4 onderwijs: speciaal voortgezet onderwijs voor leerlingen met psychische stoornissen en/of gedragsproblemen. Cluster 3 onderwijs: speciaal voortgezet onderwijs voor leerlingen met een licht verstandelijke beperking. RJZ: Residentiële jeugdzorg. 1. Het aantal gebruikers in de laatste maand onder cluster 3-scholieren is zeer laag en daarom niet vermeld. – = geen gegevens beschikbaar.

Bron: EXPLORE.

Tabel 5. Ziekenhuisopnames en incidenten gerelateerd aan drugs en alcohol. Peiljaar 2018 en 2020

	Ziekenhuisopnames ^I (Peiljaar 2018)		Incidenten ^{II} (Peiljaar 2020 ^{III}) Aantal (% van het totaal binnen de dienst)					Totaal aantal incidenten (% van geregistreerde drugsincidenten) ^{IV}
	Hoofd diagnose	Neven diagnose	SEH MDI- ziekenhuizen	SEH LIS- ziekenhuizen	Ambulances	Forensisch artsen	EHBO (t/m 13 maart)	
Alcohol	5.770	21.415	-	(*)	-	-	-	3% ^V

*Alcoholvergiftiging: 4.200 (3.200-5.300) Alcoholgerelateerd ongeval: 6.500 (5.200-8.000)

Cannabis	160	1.710	188 (24%)	186 (20%)	176 (13%)	64 (14%)	0	976 (28%)
Cocaïne	160	1.340	87 (11%)	103 (11%)	82 (6%)	45 (10%)	1 (2%)	698 (20%)
Heroïne en methadon	150	1.058	17 (2%)	12 (1%)	42 (3%)	109 (23%)	0	227 (8%)
Psychostimulantia ^{VI}	330	460	-	-	-	-	-	-
Ecstasy	-	-	41 (5%)	36 (4%)	40 (3%)	21 (5%)	33 (58%)	380 (11%)
Amfetamine	-	-	16 (2%)	25 (3%)	43 (3%)	20 (4%)	4 (7%)	355 (10%)
3-MMC en 4-MMC	-	-	3 (<1%)	8 (1%)	10 (1%)	0	0	59 (2%)
GHB	-	-	114 (14%)	118 (13%)	231 (17%)	50 (11%)	5 (5%)	868 (25%)
Slaap- en kalmeringsmiddelen	2.000	1.460	-	-	-	-	-	-
Lachgas	-	-	6 (1%)	27 (3%)	17 (1%)	1 (<1%)	1 (2%)	91 (3%)
Ketamine	-	-	2 (<1%)	0	25 (2%)	1 (<1%)	6 (11%)	71 (2%)

Aantal ziekenhuisopnames en percentage incidenten gerelateerd aan verschillende drugs en alcohol. Voor alcohol wordt een schatting met marges gegeven van het aantal SEH-behandelingen in heel Nederland op basis van het Letsel Informatiesysteem (LIS). – = geen gegevens beschikbaar. I. Aantal diagnoses afgerond op vijftallen, niet gecorrigeerd voor dubbeltellingen van personen. Dezelfde persoon kan meer dan één keer worden opgenomen en bovendien kan er meer dan één nevendiagnose worden gesteld. II. De informatie over incidenten wordt verzameld in een aantal regio's en geeft geen totaaloverzicht van het absolute aantal druggerelateerde gezondheidsincidenten in heel Nederland. III. 2020 is een atypisch jaar vanwege de coronacrisis, zo waren er weinig tot geen evenementen sinds 13 maart 2020 wat resulteerde in een zeer beperkt aantal incidenten op de EHBO. IV. Inclusief combinatiegebruik met andere drugs. V. Aandeel van alle SEH-bezoeken wegens een ongeval of geweldpleging dat als alcoholgerelateerd geregistreerd is, dit is vermoedelijk een onderschatting. VI. Onder psychostimulantia vallen onder andere ecstasy en amfetamine.

Bronnen: CBS, Monitor Drugsincidenten, LIS.

Bronnen

Bureau Objectief: Van Amerongen G, Hessels M, Geerlings M, Schröer E, Baggen R, Wolters T. Landelijk onderzoek naar de naleving van de leeftijdsgrens bij alcohol- en tabaksverkoop in 2020. Nijmegen: Bureau Objectief; 2020.

CBS: Ziekenhuisopnamen voor middelengebruik, 2015-2018: 1-9-2020 09:20 [Internet]. 2020. Beschikbaar op: <https://web.archive.org/web/20200901084635/https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2020/36/ziekenhuisopnamen-voor-middelengebruik-2015-2018>

CBS: Geregistreeerde criminaliteit; soort misdrijf, regio [Internet]. 2021. Beschikbaar op: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83648NED/table?dl=53AC6>

DIMS: Vrolijk R, Smit-Rigter L. Jaarbericht 2020 Drugs Informatie en Monitoring Systeem (DIMS). Utrecht: Trimbos-instituut; 2021.

EMCDDA: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. European Drug Report 2019: Trends and Developments. Luxembourg: Publications Office of the European Union; 2019.

EMCDDA: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. European Drug Report 2021: Trends and Developments. Luxembourg: Publications Office of the European Union; 2021.

ESPAD: Molinaro S, Vicente J, Benedetti E, Cerrai S, Colasante E, Arpa S, et al. ESPAD report 2019: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. Luxembourg: Publications Office of the European Union; 2020.

EXPLORE: Möhle M, Van Gelder N, Rombouts M, Van Schayck TS, Monshouwer K. Preventie en gebruik van alcohol, tabak, cannabis en andere middelen in de residentiële jeugdzorg: Kerngegevens uit het EXPLORE-onderzoek. Trimbos-instituut; 2021.

EXPLORE: Rombouts M, Scheffers-Van Schayck T, Van Dorsselaer S, Kleinjan M, Onrust S, Monshouwer K. Het gebruik van tabak, alcohol, cannabis en andere middelen in het praktijkonderwijs en cluster 4-onderwijs: Resultaten van het EXPLORE-onderzoek 2019. Utrecht: Trimbos-instituut; 2020.

Gezondheidsenquête 2020: Gezondheidsenquête/ Leefstijlmonitor, CBS in samenwerking met het RIVM en het Trimbos-instituut, 2020.

Het Grote Uitgaansonderzoek (HGU): Monshouwer K, Van Miltenburg CJA, Van Beek RJJ, Den Hollander W, Schouten F, Blankers M, et al. Het Grote Uitgaansonderzoek 2020: Uitgaanspatronen, middelengebruik, gezondheid en intentie tot stoppen of minderen onder uitgaande jongeren en jongvolwassenen. Utrecht: Trimbos-instituut; 2021.

LIS: Valkenberg H, Nijman S. Alcoholvergiftigingen en ongevallen met alcohol: SEH-behandelingen 2020. Amsterdam: VeiligheidNL; 2021.

LSM-A Middelen 2020: LSM-A Middelen/ Leefstijlmonitor, Trimbos-instituut in samenwerking met het RIVM en het CBS, 2020.

Monitor Drugsincidenten (MDI): Schürmann L, Croes E, Vercoulen E, Valkenberg H. Monitor drugsincidenten: Factsheet 2020. Utrecht: Trimbos-instituut; 2021.

NET: Bommelé J, Willemsen M. Factsheet: Kerncijfers roken 2020. Utrecht: Trimbos-instituut, Nationaal Expertisecentrum Tabaksontmoediging; 2021.

OM: Jaarbericht 2019. Den Haag: OM; 2020.

OM: Jaarbericht 2020. Den Haag: OM; 2021.

OM: Rapportage aanpak georganiseerde ondermijnende criminaliteit 2018. Den Haag: Openbaar Ministerie & Nationale Politie; 2019.

Peilstationsonderzoek: Rombouts M, Van Dorsselaer S, Scheffers-Van Schayck T, Tuithof M, Kleinjan M, Monshouwer K. Jeugd en riskant gedrag 2019: Kerngegevens uit het Peilstationsonderzoek Scholieren. Utrecht: Trimbos-instituut; 2020.

Politie: ERISSP Landelijk overzicht Synthetische Drugs 2020. Den Haag: Nationale Politie; 2021.

Politie.nl: Geregistreeerde overlast; soort overlast, gemeente [Internet]. 2021. Available from: <https://data.politie.nl/#/Politie/nl/dataset/47021NED/table?ts=1612275723402>

RIVM: Volksgezondheidszorg.info: Sterfte door roken [Internet]. 2022 [cited 2022 Jan 26]. Available from: <https://www.volksgezondheidszorg.info/onderwerp/roken/cijfers-context/gevolgen#node-sterfte-door-roken>

THC-monitor: Rigter S, Oomen P. THC-concentraties in wiet, nederwiet en hasj in Nederlandse coffeeshops (2020-2021). Utrecht: Trimbos-instituut; 2021.

SVG: informatie per mail ontvangen van SVG.

Over de Nationale Drug Monitor

In de Nationale Drug Monitor, opgericht in 1999, worden ontwikkelingen beschreven in het gebruik van alcohol, tabak en de meest voorkomende Opiumwetmiddelen. Hieronder vallen niet alleen illegale drugs, zoals cannabis en cocaïne, maar ook psychoactieve medicijnen, zoals slaap- en kalmeringsmiddelen en ADHD-medicijnen, die in toenemende mate voor niet-medische doeleinden worden gebruikt. Dat geldt eveneens voor het narcosemiddel ketamine, dat onder de Geneesmiddelenwet valt en als genotsmiddel recreatief wordt gebruikt. Ook ontwikkelingen in het gebruik van lachgas en (groepen) Nieuwe Psychoactieve Stoffen, die in 2022 onder de Opiumwet komen te vallen, worden in de NDM gemonitord.

Per **middel** worden feiten en cijfers over het gebruik in verschillende bevolkingsgroepen in kaart gebracht. Trends in het gebruik kunnen hun weerslag hebben op de gezondheid: deze gevolgen worden gemonitord in cijfers over het problematisch gebruik (zoals verslaving), hulpvraag en acute gezondheidsincidenten, ziekte en sterfte. Tot slot biedt de NDM gegevens over onder andere de prijs en zuiverheid van drugs en de beschikbaarheid/verkrijgbaarheid, bijvoorbeeld in coffeeshops en verkoopcijfers en verkooppunten.

Op het terrein van de **drugserelateerde criminaliteit** staan overtredingen van de Opiumwet centraal. Daarbij gaat het onder andere om gegevens over productie en handel op basis van inbeslagnames door de politie en ontmantelde productielocaties en milieudumping. Daarnaast worden indicatoren in de strafrechtketen beschreven, variërend van aangehouden verdachten van Opiumwetdelicten door de politie tot en met Opiumwetdelinquenten in detentie.

De verschillende indicatoren vormen een barometer voor het beleid. Met de gegevens houden we een 'vinger aan de pols'. De gegevens kunnen een aanleiding zijn voor een aanpassing van het beleid, voor 'watchful waiting' of aanvullend diepte-onderzoek om de aard en achtergronden van trends beter te kunnen duiden.

